

Toivo Salonen

Filosofian hyöty ja hyödyttömyys

Filosofian harrastukseen kohdistetaan odotuksia. Jos filosofiassa kyetään ylittämään luonnolliset odotukset hyödyllisyydestä, voi filosofinen ajattelu lunastaa hyödyllisyytensä. Filosofian arvo on merkityksien luomisessa ja luomiensa heuristisuutta tavoittelevien merkityksien kautta filosofia on kiinni ajassaan. Monille ihmisille filosofian kiinnittyminen aikaansa voi näyttäytyä kovin epäajanmukaiselta.

Yliopiston tasolla filosofia tulee näkyviin tieteenfilosofiana ja etiikkana. Kumpainkaan eivät jätä mitään oppiainetta silleen, oman sisäisen kehittelyn varaan. Tutkijat joutuvat vastaamaan kysymyksiin tutkimustoiminnan eettisyydestä. Tutkimusprojektien oikeuttamiseksi on vedottava tuotettavan tiedon hyödyllisyyteen oman oppialan kysymyksenasettelujen ulkopuolella. Oma tutkimus on suhteutettava yleensä tieteelliseen tiedostamiseen. Tällaisissa seikoissa tieteenfilosofinen perehtyneisyys on suuresti avuksi. Yleisesti yliopistoissa etiikan ja tieteenfilosofian harrastus kertoo kunkin oppiaineen sivistyksellisyydestä. Ne syventävät taitoa kohdata ihmillistä toimintaa analyttisesti, yksityiskohtiin paneutuvana erittelynä kuin myös synteettisesti, sisäisten suhteiden rakentamina kokonaisuuksina. Etiikan ja tieteenfilosofian merkitys näkyy tutkimuksellisenä herkkyytinä, joustavuutena, monialaisuutena ja tietoisuutena periaatteellisista kysymyksistä. Filosofisesti sivistyneelle tutkimustoiminnan aiheuttamat seuraamukset eivät tule yllätyksinä. Etiikan ja tieteenfilosofian mieli on itse-kriittisyydessä.

Laitoksien tasolla filosofia näkyy yksittäisten oppiaineiden ja oppiaineryhmien sisällä. Erityisesti Lapin yliopistossa tämä tarkoittaa jatkuvaa implisiittistä, ääneen lausumatonta tai eksplisiittistä,

Kuva: Ville Kostamoinen

Toivo Salonen
'filosofian harrastaja', YTK,
filosofian pt-tunti-
opettaja Lay

suoraan esitettyä kaipuuta oikeus-, yhteiskunta- ja kasvatustieteen sekä filosofisen estetiikan harrastukseen. Oma juttunsa on teknisen kehityksen vauhdittama tarve muodostaa informaatioteknologian filosofiaa.

Varsinkin sellaisissa oppiaineissa, joissa on luontainen tarve soveltamiseen tai käytännölliseen hyödyntämiseen, ei voida välttyä filosofiselta erittelyltä. Kosketus praksikseen, sosiaaliseen todellisuuden muodossa tai toisessa nostaa esille arvot ja erityisesti päämääräkysymykset. Praksiksen tutkimuksellinen kohtaaminen voi tapahtua oppiaineen oman perinteen pohjalta, vailla yhteyttä akateemiseen filosofiaan. Yliopiston arjessa tämä tarkoittaa useissa tapauksissa sokeaa tutkimusyhteisön sääntöjen seuraamista. Filosofian harrastus ei poista tieteen eikä tutkimusyhteisöjen sääntöjä. Filosofian merkitys on tutkimuksellisen asennoitumisen muutoksessa: Ymmärryksen syvetessä sääntöjen seuraaminen alkaa muuttua yhä useammin kriittiseksi, jolloin säilyy avoimena sääntöjen tarkentuminen vastaamaan järjen vaatimuksia. Sitä paitsi olemassa olevien tiedeyhteisöjen

sääntöjen pitäminen täydellisenä ei ole mitään muuta kuin hybristä, jossa vallitsevat säännöt heijastetaan pitkälle tulevaisuuteen. Tiede kokonaisuutena ja tutkimustoiminta ovat tänään yhtä historiallista kuin aina aikaisemminkin.

Esittämässäni seikoissa on luonteva vastaus kysymykseen, miksi itseään kunnioittavassa yliopistossa tarvitaan filosofiaa itsenäisenä oppiaineena, jolla on tutkimuksellisia mahdollisuuksia. Filosofian omasta näkökulmasta filosofisesta pohdinnasta seuraavan tutkimuksellisen hyödyn korostamisessa on ongelmansa. Jos filosofian arvo määrityy siitä, kuinka erinomainen väline filosofia on koko yliopiston, eri tiedekuntien, erillisten laitosten ja yliopistossa edustettujen oppiaineiden näkökulmasta, sivuutetaan filosofian perustavimmat merkitykset. Jos filosofia nähdään pelkkänä välineenä ja sitä kehitetään vain välineellisen hyödyn takia, silloin filosofisen ajattelun edellytyksiä heikennetään yliopistossa.

Filosofian tehtävää voidaan kuvata leikkillisesti: Filosofian varsinainen hyödyllisyys on siinä, ettei filosofia ole hyödyllistä. Filosofian hyöty on sen hyödyttömyydessä, koska filosofinen harrastus kääntää kysymyksen toiminnan tehostamisesta kysymykseksi, mitä päämääriä sanottu toiminta toteuttaa ja millaisten ehtojen vallitessa toiminta on järkevää. Filosofia on kuin sivistys, molemmat ovat päämääriä itsessään.

Filosofia ajattelun ja tietoisena olemisen edellytysten tutkimisena on itsekasvatusta sivistykseen. Filosofian harrastus on itsetietoisuuden eikä itsekeskeisyyden rakentamista, jolloin filosofia luonnostaan vaalii tietoisuutta päämääristä. Tietoisuuden rakentaminen tuottaa taitoa hahmottaa vaihtoehtoja, kykyä oivaltaa mahdollisuuksia ja rohkeutta luopua kritiikkiä kestävämmistä toiminnoista. Filosofian arvo on mielen avoimuudessa, älyllisessä rehellisyydessä. Filosofisen harrastuksen oikeutuksen lunastamiseen

tarvitaan teoreettisten hyveiden lisäksi kokemuksellista viisautta ja käytännöllisiä hyveitä.

Filosofian yksi sisäinen normi on älyllinen rehellisyys tai toisella tavalla ilmaistuna viisauden etisintä ja totuuden rakkaus. Älyllinen rehellisyys ei tarkoita vain esitettyjen tosiasioiden ja argumenttien paikkansapitävyyttä järjenkäytön tuottamalla varmuudella vaan nimenomaan vastakkaisten tosiasioiden ja perustelujen älyllistä kohtaamista. Älyllinen rehellisyys on kykyä tutkimuksellisesti hahmottaa kokonaisuuksia ja taitoa säilyttää mieli avoimena. Älyllinen rehellisyys vaatii kysymään annettujen tai autoritaarisesti oikeutettujen katsomusten järkevyyttä. Kritiikkiä kestävämmät näkemykset, olivatpa ne kenelle tahansa mieleisiä, menettävät merkittävyytensä järjenkäyttöön sitoutuneessa yliopistoyhteisössä.

Älylliseen rehellisyyteen sitoutunut filosofia on potentiaalinen piikki autoritaarista valtaa käyttävien lihassa. Vahvojen intressien vallitessa, muodikkaan sanaliturgian hämärtäessä perustavia seikkoja ja lyhytnäköisen etutavoittelun vallitessa filosofian potentiaalinen piikki muuttuu aktuaalisen kivun tuottajaksi. Filosofian hyöty on ristiriitojen kohtaamisessa ja samalla heuristisuuden ehtojen ylläpitämisessä. Tietoisuuden vaalinta johtaa ajatuksellisiin törmäyksiin suhteessa vallitsevaan tilanteeseen ja sen tuottamiin näkemyksiin. Filosofian hyödyllisyys tulee esiin törmäyksissä eikä törmäyksien kiertämisessä. Vastakohtaisuuksissa ja törmäyksissä nimittäin piilee uutta maailmaa rakentavat ideat tosin tavalla, minkä merkitys tulee esille vasta jälkikäteen.

Erik Ahlman on vuonna 1925 esittänyt: *Käytännöllisyys on aina jonkinlaista julkeutta*. Jos monet kokevat yliopistoissa elävän perusteisiin asti etenevän ajattelun julkeutena, asiaa ei voi auttaa. Ideoiden ja ideaalien voima on niiden poikkeavuudessa suhteessa vallitsevaan.

Sisällysluettelo:

Filosofian hyöty ja hyödyttömyys

Toivo Salonen

s1

Erik Ahlman ja Esteettinen

Ari Tapio

s9

Filosofian opiskelumahdollisuudet

Suomessa

s12

Filosofia perennis, kirjaesittely

Jani Väisänen

s3

Pääkirjoitus

Niilo Nikkonen

s13

Pikatyödytyksestä kestävämpään nautintoon

Timo Airaksisen haastattelu

s4

Ikuinen paluu

Lena Salmi

s14

Sivistys yliopistossa

Ilkka Niiniluodon haastattelu

s6

Platoninharrastajan ajatuksia

Katja Arstio

s19

Totuuden rakastaminen, kirjaesittely

Niilo Nikkonen

s8

Reetorin kuulustelu

s20

Toivo Salonen:

FILOSOFIA PERENNIS

Ihmisen idea ja ajatus filosofisesta järjestelmästä

Lapin yliopiston filosofian harrastajan ja opettajan Toivo Salosen magnum opus, *Filosofia Perennis* – Ikuinen filosofia – on epääjanmukaisuudessaan hämmentävä teos. Rohkeus pysähtyä ikuisten kysymysten äärelle onkin vähemmän syvällisessä ajassamme jo itsessään ”radikaalia”, eli kirjaimellisesti juurille menevää.

Otsikkoa seuraava hämmennys liittyy teoksen tekstin muotoon. Kirjoittaja rikkoo jälleen yleisen tavan tasata rivien molemmat reunat. Hän käyttää myös pykäliä ja momentteja tekstin rytmittämiseen. Kirjaa lukiessa tuntuu väliin jopa siltä, että kielioppikin, kuten myös ns. kielifilosofia saavat harkitut hansikkaan läimäykset poskilleen.

Joskus lienee selkeämpää kirjoittaa kuten sanoisi? Kirjan muutoseikat unohtuvatkin pian, kun kiinnittää huomionsa tekstiin sanomana.

Johtuisikohan kirjan poikkeava muoto siitä, että näin teksti itse on sitä mitä se opettaa? Se implikoi, että kirjoittaja ei tahdo auttaa soimaamaansa muodon voittokulkua sisällöstä. Tämä onkin omiaan kirjassa suurinta hämmennystä aiheuttavaan Wittgensteinin tulkintaan. Varovasti sanoen, tavanomaisesta poikkeavaa on Wittgensteinin lukeminen kantilaisena. Toivo Salosen hitaan kiirehtimisen tulokset Wittgensteinin Tractatuksen ja muiden tekstien parissa lienevät arvioitavissa ainoastaan niiden taholta, jotka ovat pystyneet kiipeämään Wittgensteinin pykäläteosten tikkaita.

Käytyään vaikeaselkoista karhunpainia Wittgensteinin kanssa, siirtyy kirjoittaja paremmin metafysiikan jälkeisiin, arkisempiin seikkoihin. Kirjan viimeiset kaksi kolmannesta avautuu selkeän ja osuvan tyyliinsä, sekä käsittelemiensä asioiden ymmärrettävyyden takia myös hyvin suurelle joukolle filosofisesta ajattelemisesta kiinnostuneita.

Koska kyse on ajattelemisesta – ei teksti kuitenkaan ole kevyttä tai viihteellistä. Se polveilee erilaisissa inhimillisissä teemoissa käsitellen vaikkapa urheilua, estetiikkaa, etiikkaa, luontoa, uskontoa tai tiedettä. Sanottava on painavaa ja sitä on paljon. Lukijalta näihin kysymyksiin tarttuminen, eli näiden ajattelemisen vaatii rohkeutta.

Asiaa ei voi auttaa.

Valmiita vastauksia kirjoittaja varoo antamasta ja milloin siltä näyttääkin – ei näitä kohtia ole tarkoitettu dogmaattisiksi väitteiksi, vaan luomaan tilaa lukijan omalle kriittiselle ajattelulle. Teksti on kirjoittajansa näköistä ajattelua asioista. Lukijalle avataan näiden kautta mahdollisuuksia oman ymmärtämisensä kehittämiseen.

Filosofia Perenniksen Jälkisanat päättyvätkin, *”Filosofian harrastusta ei ole mielekästä verrata tavarakuvaston selailemiseen, josta poimimme itseämme miellyttävät tuotteet. Filosofiasa edistymisen ehto on kiusallisten näkemysten kohtaaminen.”*

Kotiseudullani metsästettäessä vältetään käytämästä herkästi haukkuvia koiria. Näin erityisesti karhun kaadossa. Tiedetään, että tosi paikan tullen niistä ei ole metsästäjän turvaksi, vaan ne vikisten pinkovat pakoon haistaessaan suuren ja pelottavan.

Toivo Salosen päivittäinen olomuoto yliopistomme kahvilassa todentaa, että hänen asenteeseensa näyttää kuuluvan turhan haukun välttäminen. Arjessa naureskelu ja ihmettely tuntuu paljon mukavammalta – sanoo kun sanottava on.

Allekirjoittaneelle riittää pelkkä Filosofia Perenniksen hämmästely. Asettakoon arvostelmansa kirjasta hän, joka epäilee oppiarvojen perusteella siihen kykenevänsä.

Asiaa ei voi auttaa.

Jani Väisänen

Sitaatteja *Filosofia perenniksestä*:

Kuljen eri teitä – ja edessä on aina sama: ihmisen ongelma ihmiselle itselleen. (19G.§ : 35)

Ajassamme pelottavat sanat totuus ja viisaus uhkaavat postmodernia minuutta. Ajaton, ikuinen filosofia tuottaa ahdistusta ja kauhistusta. Asiaa ei voi auttaa. (20.§ : 16)

Media kertoo, missä milloin menee lujaa ja kuinka pitää olla trendikäs touhottamisessa. Ulkoisesti ohjatuissa unelmissa ei ole vapaus. (20.§ : 22)

Pikatyödytyksestä kestävämpään nautintoon

Lapin yliopiston filosofian dosentti Timo Airaksinen kannustaa opiskelijoita filosofian pyrkimyksessä

Helsinki/Rovaniemi

Timo Airaksinen on Suomessa monelle melkoisen tuttu mediasta. Helsingin yliopiston käytännöllisen filosofian professoria pyydetään tavan takaa lausumaan jotain syvällistä, mutta ymmärrettävää lähes mistä tahansa pinnalle pyrkivästä aiheesta tai ilmiöstä. Ilmeisen mediaseksikäs siis, himottu julkisuuteen ja julkisuudessa.

Näin onkin, Airaksinen kertoo häntä kärempään lausuntoineen sinne ja tänne jo liian kanssa. Mutta Lapin yliopiston filosofiaopintoyhteisölle hän tuo aikaansa. Mies on toiminut vuoden verran Menetelmätieteiden laitoksen suojissa opetettavan filosofian dosenttina. Häntä ei kertoman mukaan tarvinnut edes mahdollisesti houkutella.

- Kysehän on filosofian edistämisestä.

- Eikä sellainen mikään yliopisto edes olisi, jossa ei opeteta filosofiaa. Jokin taho on oltava erityistieteiden ulkopuolella perustana. Pitkästä aikaa filosofia taas kiinnostaa yliopistoissa.

Airaksinen listaa perinteisten yliopisto-kaupunkien ohella paikkakuntia, joissa Rovaniemen lisäksi filosofia on alkanut herättää syvällisempää kiinnostusta, Vaasa, Lappeenranta... Airaksinen muistuttaa kuitenkin siitä, että jo häntä ennen Lapin yliopistossa on opettanut vierailijana dosenttina Helsingistä toinen filosofi Heta Gylling, jonka erityisala on oikeusfilosofia.

Lapin yliopistossa filosofiaa voi opiskella aineopintojen verran. Riittävästi innostuksen ruokkimiseen, mutta aivan liian vähän syvälliseen paneutumiseen. Airaksinen tukeekin opiskelijoiden tavoitetta saada filosofian syventävät opinnot myös Lapin yliopistoon. Toistaiseksi halukkaat ovat joutuneet hakeutumaan tässä pyrkinnössä eteläisimpiin yliopistoihin, mikä pitkien etäisyyksien takia on kuitenkin osoittautunut varsin työlääksi.

- Olisi todellinen kulttuuriteko Lapin yliopistolta tarjota opiskelijoille mahdollisuus filosofian syventäviin opintoihin. Se merkitsisi vahvuutta myös erityistieteille.

Kuva: Helsingin yliopisto

Timo Airaksinen
FT, dosentti LaY,
käytännöllisen filosofian professori HY

Juuri siksi filosofian opiskelu kiinnostaa Lapin yliopistossa. Kun sitä voi opiskella aineopintojen verran, se tarjoaa opiskelijoille tukea oman erityisalan tietojen syventämisessä ja perusteihin paneutumisessa. Filosofiasa suoritetaan opintoviikkoja paljon Lapin yliopistossa, 803 opintoviikkoa kaikkiaan. Mutta moni on huomannut, etteivät aineopinnot riitä: opiskelijat odottavat kuin suuren portin kynnyksellä.

- Se on juuri se kiusallinen vaihe. Toisaalta filosofiaa pitää opiskella paljon, toisaalta on mieltävä, miten opettaa filosofiaa.

Miten-kysymys on tärkeä, ja sitä pohditaan Lapin yliopiston filosofian opetuksen piirissä juuri näinä aikoina tarkoin. Airaksinen kehottaa miettimään sitäkin, millainen identiteetti filosofialle suodaan ja muodostuu. Kyse on silloin jopa sellaisista valinnoista kuin minkä laitoksen tai tiedekunnan suojiin filosofia sijoitetaan. Tehtävä on vaativampi kuin ensi alkuun arvaakaan, sillä kuten Airaksinen huomauttaa, filosofia ei ole mikään fakki. Hän korostaa varovaisuutta.

- Jos ja kun filosofian asema vahvistuu Lapin yliopistossa esimerkiksi niin, että siitä saadaan pääaine, se vaatii suurta sitoutumista.

Kokemuksesta Airaksinen antaa sellaisen vinkin, että väen valintaa täytyy tarkoin punnita. Kykeneviä kyllä riittää, mutta riittääkö intoa? Rovaniemi houkuttelee monia esimerkiksi porttina Lappiin, mutta pitkäksi koettu etäisyys etelästä huolettaa. Lapin yliopiston kestoaiheeksi julkisuudessa viime talvena nousivatkin "matkalaukkuprofessorit", joiden työhön sitoutumisen astetta jotkut epäilivät.

Airaksinenkin on valmis esittämään, että opettajien olisi asuttava siellä missä on työpaikka, ainakin osan aikaa. Yliopisto kun on aina myös ympäristönsä. Toisaalta Airaksinen pohtii sitä, mistä aito sitoutuminen syntyy.

- Onko sellainen opettaja läsnä enemmän, joka asuu esimerkiksi pysyvästi Rovaniemellä kuin opettaja, joka matkustaa kahden paikkakunnan välillä?

Airaksisen puhe vakuuttaa kuulijan: Lapin yliopisto tarvitsee filosofiaa, mutta filosofia ei välttämättä tarvitse Lapin yliopistoa. Lause kuulostaa vaaralliselta, ja sitä on purettava. Jos ja kun filosofian asema ei vahvistu pohjoisen yliopistossa, Suomen muut yliopistot tarjoavat opiskelumahdollisuuden halukkaille. Se taas merkitsi Airaksisen mukaan filosofian lisäksi erityistieteiden tappiota Lapin yliopistossa.

- Filosofiaa pitää voida opiskella kunnan paketti.

Tällöin filosofian yhteyteen pitää löytää sitä tukevia erityistieteitä. Airaksinen listaa filosofian tueksi sellaisia vaativia sivuaineita kuin matemaatiikka, teologia, psykologia, eikä kieliäkään koskaan osaa liian paljon.

Ja silti. Filosofiasa piilee myös itseisarvonsa. Se elähdyttää, kohottaa ja vie perusteiden äärelle. Kun kutsuna pohjoisen filosofian pyrkimykselle Airaksinen esittää, että Lapin yliopis-

tossa mietitään tarkoin millaisin painoituksin filosofian opetusta laajennettaisiin.

- Kaikkialla tänä päivänä harrastetaan soveltavaa etiikkaa tai bioetiikkaa. Mihin siinä enää filosofiaa tarvitaan, se kuin hukkuu roinan alle.

Jos hakee filosofiaa pikatyödytystä, siitä vain tämän päivän muotifilosofien pariin, Airaksinen suorastaan provosoi ja mainitsee nimet Emmanuel Levinas, Jürgen Habermas, Martin Heidegger.

- Varmasti heidän ajatuksensa tuottavat iloa kiinnostuneille, mutta...

Nyt sohitaan aralle alueelle, monet Airaksisesta poiketen nostavat muun muassa Habermasin ja Heideggerin sekä eksistentialismin tärkeään asemaan. Toisaalta sitten Levinasin filosofia vilahdaa Lapin yliopistossa uskomattoman harvoin toisin kuin esimerkiksi Helsingissä tai Jyväskylässä. Mutta mitä Airaksinen tarjoaisi muotifilosofien tai kuten hän sanoo, narsistisen elämyshakuisuuden tilalle? Vastaus löytyy sen kummemmin miettimättä.

- Mielestäni esimerkiksi sokraattisen kyselevän metodin toteuttaminen vasta komeaa olisi.

Juuri tästä syntyy ero pikatyödytyksen ja kestävämmän nautinnon välillä. Lapin yliopiston filosofian opiskelijoista valtajoukko tuntuu olevan samoilla linjoilla kuin dosenttinsa, Timo Airaksinen.

Haluatko mukaan tekemään AGONia?

AGONiin voit lähettää sähköpostilla kirjoituksiasi ja kannanottojasi niin ajankohtaisista kuin ajattomistakin aiheista.

Voit osallistua myös AGONin toimitukseen. Uudet ajatukset ovat tervetulleita, emme halua urautua vaan olla ennakkoluulottomasti vaikuttamassa filosofian harrastukseen.

Kuva: NN-arkisto

AGON

Päätöimittäjä: Niilo Nikkonen

niilo.nikkonen@nic.fi

Taitto: Niilo Nikkonen

Toimituskunta:

Eleni Mizaras

Lena Salmi

Jani Väisänen

Kustantaja: Pohjoinen filosofiyhdistys AGON

Painos: 200 kpl

Painopaikka: Lapin yliopistopaino

Rovaniemi

Pohjoinen filosofiyhdistys AGON

Puheenjohtaja: Niilo Nikkonen

niilo.nikkonen@nic.fi

Sihteeri: Pia-Krista Rimppi

AGON on saanut alkunsa vuonna 2001 Lapin yliopistossa filosofiaa opiskelleiden viisauden rakastajien yhteenliittymänä. AGONin tarkoitus on edistää filosofian harrastusta pohjoisessa ja saada filosofia tutkintoaineeksi pohjoisessa.

Jäseneksi pääset täyttämällä hakemuksen (Lapin yliopiston Menetelmätieteiden laitoksen käytävällä AGONin ilmoitustaululla) tai sähköpostilla puheenjohtajalle.

Sivistys yliopistossa

Ilkka Niiniluoto luottaa sivistysyliopistossa ajattelun tehokkuuteen

Helsinki

Tämän haastattelun otsikkoon kuului ensi alkuun huutomerkkejä: Ajattele! Kysy! Kyseenalaista! Mutta ei sittenkään.

Kun Ilkka Niiniluoto, vastavalittu Helsingin yliopiston rehtori ja vuosikymmen sitten valtakunnankin filosofiksi tituleerattu teoreettisen filosofian professori silloisen pääministeri Esko Ahon kansakunnan henkistä tilaa ja tulevaisuutta koolle kutsuman työryhmän takia, puhuu, huutomerkkit lymyävät jossain sanojen ulottumattomissa. Vaikka mies liittääkin tehokkuuden käsitteen jopa sivistysyliopiston ajatukseen. Mutta jos Niiniluodon julistama tehokkuus vertautuisi vain nopeuteen ja numeroin mitattavaan määrällisyyteen, sellaiseen äänekäs huutomerkkitetty julistus sopisi. Niiniluodon penäämä tehokkuus sivistysyliopistossa rinnastuu kuitenkin ajattelun syventämiseen; ja jos jotain välimerkkejä otsikkoon olisi lisännyt, sitten korkeintaan Pentti Haanpään nimeämät kolme pirullista pistettä.

Agon-lehti tapasi Niiniluodon loppukesästä rehtorin työhuoneessa, Fabianinkadun ja Hallituskadun kulmauksessa sijaitsevassa Helsingin yliopiston hallintorakennuksessa. Aikatauluja piti sovitella, tuoreella filosofirehtorilla on kysyntää näin uuden yliopistokauden kynnyksellä. Kun tapaamisen aika vihdoinkin koittaa, kiireestä ei tunnu henkäystäkään. Ensi töikseen mies alkaa selata tuliaisiksi saamaansa Pohjoisen filosofiyhdistys Agonin ensimmäistä lehteä, joka ilmestyi vuosi sitten. Sen teemana oli pohjoisuus. Terveisiä Suomen pohjoisimmasta filosofia-yhdistyksestä.

Niiniluoto skannailee verkkaisesti lehteä. Miettiä jotain, että suomalainen filosofia, pohjoisen merkitys siinä, onko Suomessa mahdollisuuksia tällaiseen... ja tekee irtioton.

- Kyllä filosofiamme perustuu kreikkalaiseen ajatteluun, universaaliin länsimaiseen järjestykseen.

Kuva: Helsingin yliopisto

Ilkka Niiniluoto

Rehtori HY

FT, teoreettisen filosofian professori.

Filosofian rakentaminen paikallisista kulttuureista sitoisi sen uskonnon traditioihin, Niiniluoto selvittää. Suomessa se merkitsisi silloin pohjan ammentamista mytologiastamme, siitä, jonka Elias Lönnrot (1802-1884) on kirjannut muistiin Kalevalaan. Yhtäkkiä keskustelumme on ajautunut aikaan ennen kreikkalaisen sivistyksen syntyä, ja Niiniluoto alkaa puntaroida Kalevalan tyyppigalleriaa: tietäjä Väinämöinen toisaalla, tekijä Seppo Ilmarinen toisaalla.

- Siinä ovat vastakkain sanan mahti ja tekemällä oppiminen.

Väinämöinen sanataiturina saa loitsut elämään, Seppo Ilmarinen puolestaan tekijänä tietää, miten osata tehdä jotain. Mutta että esimerkiksi pohjaksi suomalaiselle filosofialle... Pikemmin Kalevala tarjoaisi perustan suomalaiselle magialle. Tai jos sillekään, sillä kuten Niiniluoto huomauttaa, on muistettava, että kansalliseepos on myös tekijänsä teos, Lönnrotin Kalevala sekä että sen maailma on siirretty idästä lännemmäksi lähemmäksi meitä.

- Kuka tietääkään, mihin sijoittaa Kalevala historiallisessa kontekstissa, filosofirehtori toteaaakin ja kyseenalaistaa samalla pohjoisuuden:

- Mitä merkitsee pohjoinen ja pohjoisuus, mihin perustaa niiden käsitteellinen sisältö, Niiniluoto kehottaa miettimään.

Mutta sivistysyliopiston piiriin Kalevalan tuntemus siinä missä pohjoisen pohtiminen kyllä kuuluvat, tästä niin Agon kuin Niiniluoto ovat yksimielisiä. Nyökkäilemme toisillemme eepoksen olevan erään suomalaisuutta määrittelevän narratiivin, jonka avulla haetaan yhä tulkintoja olemiseemme ja tietämiseemme, tällä kolmannella vuosituhannellakin. Kun Platon (n. 427-348 eaa.) esittää tiedon olevan toden, hyvin perustellun uskomuksen, Kalevalassa todetaan "Vaka vanha Väinämöinen, tietäjä iänikuinen", jolloin siinä liitetään tietäminen iän tuomaan kokemuk-

seen. Tiedon käsitteeseen yhdistetään mutkan kautta ikäkerroin.

Jos Agon-lehti ja sen ensimmäinen pohjoisuuteen keskittynyt teemanumero saa ajatukset koettelemaan suomalaisen mytologian perusteita jossain maantieteellisesti kaukana Lapista ja Lapin yliopistosta, jonka liepeillä filosofiyhdistys Agon toimii, suomalaisen yliopistomaailman ytimessä Helsingin ydinkeskustassa, sekin sisältyy pieneltä osaltaan sivistysyliopiston käsitteeseen ja Niiniluodon siihen liittämään tehokkuuden vaatimukseen.

- Asioita on tutkittava, juuriin menevästi asti.

Tuntuu hyvältä. Ihan kuin Niiniluoto rohkaisisi Agonia jatkamaan valitsemallaan tiellä, herättelemään edes keskustelua siitä, miten lähestyä sivistystä yliopistossa, tehokkuuden mittana ajattelun syvyys.

Haastattelua soviteltaessa Agon-lehti oli ker-tonut Niiniluodolle sihteerin välityksellä kiinnostuk-sen kohdistuvan juuri sivistysyliopistoon. Filosofirehtori on tullut tunnetuksi muun muassa juuri tämän ajatuksen viljelemisestä, aina siitä lähtien kun hän nelisenkymmentä vuotta sitten tuli yliopiston piiriin. Helsingin yliopiston humanistisen tiedekunnan teoreettisen filosofian professorina, josta virasta hän on elokuussa käynnistyneen viisivuotisen rehtorikauden takia virkavapaalla, hän on toiminut neljännesvuosi-sadan. Aiheen valinta vaikuttaa täsmäajoitetulta, sillä Helsingin yliopiston avajaispuheessa syyskuun kymmenentenä Niiniluoto käsitteli samaa, tehokkuutta sivistysyliopistossa.

Sivistysaatteen ytimeen Niiniluoto sijoittaa aina Platonin Akatemian hengen mukaisesti asioiden tutkimisen niin, että ihminen kasvaa sen mukana kysymällä ja kyseenalaistamalla. Tämä Platonin Akatemian toimintamalli kesti peräti 900 vuotta. Keisari Justinianus lakkautti Akatemian vuonna 529. Nykyinen sivistysyliopiston idea Platonin jalanjäljillä perustuu saksalaisen Wilhelm von Humboldtin (1767-1835) tutkimusyliopiston käsitteeseen. Saksalaisessa perinteessä korostuu yliopiston perustehtävä tutkimuksessa, kun taas esimerkiksi ranskalaisessa perinteessä ammatillisuus painottuu. Suomessa, kun yliopisto muutti Turun palon seurauksena seuraavana vuonna Turusta Helsinkiin 1828, sen statuuteissa määriteltiin perustehtäväksi tutkimus ja keisarillisen suurruhtinaskunnan palveleminen. Suomihan kuului tuolloin Venäjän alaisuuteen keisarillisena suurruhtinaskuntana. Ratkaisussa, joka ei ollut välttämättä itsestään selvä, tutkimus ja opetus yhdistettiin.

Puhe kääntyy yhteen merkittävään suomalaiseen tämän perinteen juurruttajaan sivistysyliopistossa, Johan Vilhelm Snellmaniin (1806-1881), filosofiaan, yliopisto- ja valtiopäivämieheen. Niiniluoto kehuu Snellmanin onnistuneen erinomaisesti kiteyttämään sen, mistä tutkimuksen ja opetuksen yhdistämisessä on kyse.

- Hän totesi yliopisto-opettajan toimivan auktoriteettina vain siinä, mitä on itse tutkinut. Snellman korosti myös, että opettajan tehtävänä ei ole vain ulkoluvun ohjaaminen ja tietojen siirto opiskelijoille, vaan hänen on näytettävä opiskelijalle askeleet, joita myöden kasvaa siveelliseksi kansalaiseksi.

Vaatimus on yhä voimassa sivistysyliopistossa, olkoon, vaikka Snellmanin aikana yliopisto oli muutaman sadan opiskelijan yhteisö ja vaatimuksen toteuttaminen helpompaa. Tänä päivänä Helsingin yliopistossa työskentelee yli 7000 ja opiskelee 37000 henkilöä. Lapin yliopiston vastaavat luvut ovat 600 ja 4000 henkilöä. Mutta miten tämän haasteen nyt ottaa, kyse on opettajasta, ei opetettavien määrästä. Niiniluoto äityikin kehumään nykyopettajien tasoa yliopistossa: väitelleitä riittää, ja erinomaisuutta kansa.

- Nykyään on ehkä vaativampaa toimia yliopistossa opettajana kuin Snellmanin aikaan 1800-luvulla, mutta nykyään on myös taatusti hausempaa.

Hauskempaa? Kun opiskelijoille on pakko tarjota muutaman sadan hengen massaluentoja. Niiniluoto heittää vasta-argumentteja. Hän mainitsee Eino Kailan (1890-1958), psykologin ja filosofin, jota ei enää ehtinyt kuuntelemaan, mutta jonka maine erinomaisena luennoitsijana kesti pitkään, sekä Esa Saarisen (1953-), jotka molemmat innostivat ja Saarinen yhä innostaa uusia sukupolvia filosofian pariin. Heidän luentonsa ovat olleet kertoman mukaan tapauksia, joissa istumapaikat eivät ole riittäneet halukkaille. Kumpikin on osoittanut, että keskustelu ja väittely sopivat myös suurempiin luentotilaisuuksiin. Väittelyä Niiniluoto tuntuu kaipaavan enemmänkin suomalaiseen yliopistoon ja sen opetukseen.

- Ylimalkaan seminaarityyppinen opetus, jossa keskustellaan ja väitellään, saapui vasta myöhään suomalaiseen yliopisto-opiskeluun.

Tehokkuusajattelun käsitteen pohtimisesta jatkaen Niiniluodon voi otaksua toivovan sivistysyliopistolta myös ajattelun rohkeutta. Tässä katsannossa filosofia osoittautuu avuksi, se opastaa väittelyn taidossa. Mutta tämä vasta opettajalta rohkeutta vaatii, herättää väittely massaluentojen muutaman sadan opiskelijan kuulijakunnassa.

- Niin, väittely on osattava. Sekä mietittävä tehokkuuden kriteerejä.

Läpi haastattelun käy ilmi, että tuoreena Helsingin yliopiston rehtorina Niiniluoto on joutunut pohtimaan tehokkuutta. Toisaalta valtio asettaa yliopistoille tietyt normit, tutkintotehtävät, on saatava tietyssä ajassa tuotettua maistereita ja tohtoreita. Kuin kaupankäyntiä, jossa vallitsee aina jonkun muun kuin asianomaisten markkinat. Mutta Niiniluoto mieltää tehokkuuteen kiinteänä maamerkinä oman ajattelun vahvistamisen: itsensä kasvattaminen, henkinen uudistuminen, oma ajattelu. Juuri tähän osuu filosofian kutsu, se opettaa ja kehittää ajattelun taitoa. Filosofirehtori selventää, se opettaa kyseenalaistamaan, esit-

tämään täydentäviä kysymyksiä, suhtautumaan kriittisesti eikä tyytymään valmiisiin totuuksiin...

- Kaikkea voi ja pitää arvioida oman ajattelun kautta.

Piilekö tässä se kaikista suurin haaste sivistysyliopiston tehokkuudelle? Miten haastaa sivistys nykyisessä määrällisyyksien ajassa? Filosofista apua hakien, se soveltuu menetelmätieteeksi siinä katsannossa, jossa tietämistä koetellaan kysymyksiin, argumentteihin ja perustellen, mutta se liittyy tähän eettisen ulottuvuuden korostaessaan miten-kysymistä, miten asioita tarkastellaan ja mikä moraalitieteen liittyi. Mutta tämän listan jälkeen Niiniluoto vasta pahan laittaakin:

- Koko sivistyksen voi ymmärtää itseisarvoksi, eikä mieltää sitä vain välineellisen hyödyn kautta.

Eteneekö filosofia juuri tällä tiellä? Niiniluoto kertoo omaa yliopistouraansa. Aluksi hän opiskeli pääaineenaan matematiikkaa ja haki filosofiaa tukea soveltuvana sivuaineena. Vähitellen se imaisi matemaatikon mukaansa, valmiiden vastauksien sijaan miestä alkoi kiinnostaa lopullisten vastauksien saavuttamattomuus.

- Jossain ajassa jotkut vastaukset vain alkavat kestää enemmän kuin toiset.

Myös jokin muu puhutteli Niiniluotoa filosofiassa. Se, että filosofia kokoa kirjavan joukon

väkeä piiriinsä. Ettei vain filosofirehtorin puheesta aisti hitusen kaihoa, kun hän toteaa matemaatikkojen olevan niin selkeitä, kun taas filosofit - no niin.

Toisaalta Niiniluodon toteamuksessa voi kuulla kutsun: filosofia kaipaa juuri sinua! Huuto-merkin kanssa, ensi alkuun. Kolme pistettä seuraa myöhemmin. Niiniluoto kertokoon miksi.

- Filosofian kanssa tuppaa niin, että se vie tykkäänään...

Kuva: NN-arkisto

Per Brahe

KIRJAESITTELY

Ilkka Niiniluoto:

Totuuden rakastaminen

tieteenfilosofisia esseitä

Niiniluoto on koonnut kiinnostavan essee-paketin jonka vanhimmat tekstit ovat jo 1980-luvulta. Tekstejä on osittain uudistettu joten kokonaisuus vastaa hyvin nykyajan haasteisiin. Kirja koostuu kahdestakymmenestä viidestä esseestä jotka toimivat omina lukuinaan johdattaen lukijan aihepiiristä seuraavaan.

Niiniluoto on vuosien mittaan kirjoittanut useita tieteenfilosofiaa käsitteleviä teoksia, joista osa on erityisesti alan oppikirjoiksi tarkoitettu. Niiniluotoa on moitittu vaikeaselkoiseksi, ja varmasti formaalista logiikkaa on tuskallista tajuta ellei ole perehtynyt esimerkiksi matematiikkaan. Pidän hänen tekstejään kuitenkin selväsanaisina ja siten hyvinä oppaina tieteenfilosofian probleemeihin.

Totuuden rakastaminen ei ole tarkoitettu oppikirjaksi vaan kuvaa paremminkin kirjoittajan omien ajatusten selkiytymistä ja syvenemistä. Niiniluoto suuntaa terävän kritiikkinsä eri oppisuuntiin perustellen selkeästi näkemyksensä. Totuuden klassinen määritelmä on edelleenkin hyvä ja toimiva tavoite,

mutta Niiniluoto kohtuullistaa totuuden vaatimuksia. Kriittisyys ja sopiva skepsis mielessä tästä platonisesta tavoitteesta päästään *totuudenkaltaisuuteen (truthlikeness)*. Termi ei kuitenkaan tarkoita, että sallittaisiin feyerabendilainen radikaali kaikenhyväksyvyys joka johtaa nihilismiin. Niiniluoto osoittaa tieteen edistyvän sen tavoittellessa totuutta. Hän muistuttaa tiedeyhteisön olevan siitä erikoinen yhteisö, ettei sitä voi loputtomiin huijata, vaan se ennen pitkää korjaa itse omat virheensä

Pidän esseekokoelmaa erinomaisen luotsina tieteenfilosofian salakarien välistä selviytymiselle. Kirjaa voi suositella kaikille niille, jotka tuntevat karataneensa kiville eri väylien välillä. Esseemuoto helpottaa lukemista, se paloittelee sisällön sopiviksi annospaloiksi, joita voi mutustella mielessään.

Ilkka Niiniluoto: *Totuuden rakastaminen, tieteenfilosofisia esseitä*, 336s. Otava, Keuruu 2003.

Niilo Nikkonen

Ari Tapio

Erik Ahlman ja Esteettinen

Johdanto

Musiikki on puhtaasti aistimaailmaa, mutta merkitsee yliaistillista maailmaa. ”Sen juuret ulottuvat meidän intellektuaalis-aistilliseen olentoomme, mutta sen latva kohoaa pilviin, kaiken aistillisen ja järjellisen yläpuolelle.¹” Näin kirjoitti Erik Ahlman (1892 – 1952), jonka mielenkiinnon kohteita olivat etiikan, estetiikan ja arvoteorian sekä kulttuurin ja ihmisen filosofiset peruskysymykset.² Käsittelen esseessäni hänen filosofista ajatteluaan esteettisestä, sen kokemisesta ja esteettiseen suhtautumisesta, käyttämällä esimerkkitaiteena musiikkia. Tärkein syy tähän valintaan on täysin subjektiivinen, lähtöisin kirjoittajan omasta mieltymyksestä. Toisekseen, Ahlman tarjoaa kirjoituksissaan selkeitä kannanottoja myös musiikkiin esteettisenä elämyksenä. Tämän kirjoitelman pääasiallisina lähteinä ovat hänen teoksensa Arvojen ja välineiden maailma sekä Kulttuurin perustekijöitä, joita yleisesti pidetään postuumina julkaistun Ihmisen probleemi ohella, Ahlmanin keskeisimpinä teoksina.

Kaikessa esteettisessä tajuamisessa voimme erottaa *kolme* puolta, jotka kaikki ovat läheisessä vuorovaikutuksessa keskenään ja saavat yhdessä aikaan esteettisen vaikutelman. Nämä kolme eri puolta ovat aistillinen eli nautinnollinen, intellektuaalinen ja ideaalinen puoli, joka on perimmältään eettinen.³ Eettisen ja esteettisen välille ei voida piirtää yhtäläisyysmerkkiä, mutta esteettinen on eettistä. Mitä Ahlman tällä tarkoittaa? Jotta tähän ja edellä esitettyihin kysymyksiin päästään kiinni, on kerittävä lankakerää auki ja pyrittävä tavoittamaan Ahlmanin ajatuksen ydintä. Tämä onnistuu vain tiettyjen Ahlmanille keskeisten käsitteiden tarkemmalla tutkimisella. Näitä keskeisiä käsitteitä ovat tahto, tahdon ilmaus ja intuitio.

Tahto

Tahto on kaikille tuttu, mutta samalla jotakin käsittämätöntä. Sen selittäminen on järkemme tavoittamattomissa eli transsendentti. Vaikka tahtominen on keskeisintä kaikessa elollisessa, emme pysty selittämään tahdon perimmäistä syytä tai sen perusteita. Tahto on maailman olemus, sen metafyyminen perusta. Jos meissä mikään on metafyyminen, juuri tahto on se osa. Kokemuksen perusteella voidaan kuitenkin sanoa, että se tahtoo olla olemassa, vieläpä tietynlaisena. Toisin sanoen tahto on kvalitatiivista.

Siitä voidaan käyttää myös nimitystä elämä, kuten ranskalainen filosofi Henri Bergson (1859 – 1941) käytti. Vaikka tahto onkin täysin kvalitatiivisena empiirisesti tuntematon, johtuvat tästä tahdon perusominaisuudesta monet ilmiöt ja tahdon ominaisuudet.⁴

Tahto on alituudessa muutoksessa, liikkuen sieluntilasta toiseen. Se kasvaa organisesti itsestään, ollen erilainen kuin se oli aiemmin, mutta ollen myös samanaikaisesti samanlainen. Sillä on siis olemassa yhtäläisyyttä, kvaliteettien yhtäläisyyttä, joka voidaan vain intuitiivisesti tajuta. Tahtoa ei voi mikään kausaalisesti ulkoapäin määrätä; tahto on vapaata, se määrää itse itsensä ja kehittyy oman olemuksensa mukaiseksi. Ollessaan vapaata, se on myös determinoitu, sillä se on ilmiömaailman täysin rajoittama.

Jokainen tahdon faasi eli vaihe sisältää kaikki seuraavat minät. Meissä on aina latenteina tahtotendenssejä, jotka pyrkivät aktualisoitumaan. Tahdon ollessa rajaton, meissä on rajaton määrä erilaisia pyrkimyksiä, joista kuitenkin vain osa voi toteutua. Viimeisenä tässä lähinnä luettelomaiseksi jäävässä tahdon ”määritelmässä” jää teesi: ainoa todella subjektiivinen asia on tahto. Ahlman toteaa, ettemme ”kykene tekemään tarkkaa tiliä ’tahto’ sanan merkityksestä⁵” Tahdon subjektiivisuudella hän tarkoittaa, että tahto on tietynlaisena vain tietyille. Esimerkiksi minun tahtoni on tietynlainen vain minulle itselleni. Se on täysin singulaarista, ainutlaatuaista, ja on tätä juuri itselleen. Tahtoa voidaan siis sanoa myös absoluuttiseksi, ”itseksensä ja itselleen olevaksi”.⁶

Tahdon ilmeneminen

Tahdon aktualisoituessa se ilmenee ja tulee tajuttavaksi. Ainoastaan ilmetessään ovat tahto ja tunne järjellä tajuttavissa, sillä järjellä voimme tavoittaa vain tahdon ilmenemismuodot, emme tahdon perimmäistä syytä tai perustetta. Tahto manifestoituu eli ilmenee joko itselleen tai itselleen ja muille. Edellisessä tapauksessa tarkoitetaan tahdon ilmenemistä aistihavaintoina, mielikuvina, ajatuksina, aikomuksina, unina ja niin edelleen. Näiden avulla subjekti oppii tuntemaan itseään ja saa tietää mitä hän tahtoo. Jälkimmäisessä tapauksessa tahto ilmenee objektiivisessa maailmassa, yhtyneenä materiaan.

Tahdon oleminen muuna kuin pelkkänä tendenssinä on olemista materiassa ja sen

rajoittamana, alistuneena välttämättömyyden lakiin. Materia on yksi tahdon muoto. Se on aistimilla havaittua, välttämättömyyden muodostamaa tahtoa. Välttämättömyys on materiaa hallitseva prinssiippi ja se on tahdon ohella toinen maailmaa hallitseva lähtökohta.⁷

Intuitio

Tahdon ilmentymiin kuuluvat välineet ja ilmaukset, joissa tahdon erikoislaatu tulee näkyviin. Nämä ilmaukset ilmaisevat tahdon oman laadun subjektille ja muille subjekteille. Vaikka nämä tahdon ilmaukset ovatkin tavallaan osa aistimien tajuamaa maailmaa, niin aistimet tai järki eivät voi yksinään ymmärtää tahdon ilmauksia, vaan näiden ilmausten ymmärtämiseen tarvitaan intuitiota.⁸ Ahlmanin käyttämässä tarkoituksessa intuitio suuntautuu elolliseen tai elämän ilmauksiin. Hänen mielestään intuitio on elämistä ja eläytymistä, se on tahdon ja tunteen avulla saatua tietoa. Eläydymme toisen yksilön sielunelämään, tunteisiin ja tahtomuksiin hänen tahdon ilmausten perusteella.

Ahlmanin mielestä kaikki elämä pohjautuu intuitioon ja päinvastoin. ”Me lähdemme aistihavainnoista ja menemme niiden taa, siihen mitä ne ilmaisevat, mitä ne merkitsevät, syvennymme siihen elämään, siihen tahto- ja tunnekaliteettiin, josta ne johtavat alkuperänsä, löydämme omasta itsestämme jotakin vastaavaa.”⁹ Ahlman käyttää intuitio-sanaa elämän sisältäpäin tajuamisen merkityksessä, jossa elämän olemusta tavoitetaan lähtemällä tahdon ilmauksista ja etenemällä siihen tahtoon, josta ilmaukset kumpuavat. Samanaikaisesti on myös tunnettava, miten nämä ilmaukset työntyvät esille edustamastaan tahto- ja tunnepohjasta.¹⁰

Tahdon ilmentymä - taide

Kaikki tekojen ja töiden tulokset ovat sielun toiminnan hedelmiä. Ne ovat tahdon ilmauksia. Kaikean tehtyyn sisältyy kaksi tahdon pääpyrkimystä: pyrkimys ilmaista itseään ja pysyä elossa. Yleensä ilmaukset lepäävät olemassaolopyrkimyksen jalustalla, mutta usein ilmaukset myös auttavat elämän säilyttämisessä. On mahdotonta sanoa, kumpi näistä tendenseistä on perustavampi. Kun tahto vapautuu olemassaolon taistelusta, niin pääsee sen luova ja löytävä voima esiin. Tämä korostuu erityisesti taiteessa. Taide on siis käytännöllisestä, tarkoituksellisesta toiminnasta vapautuneen sielun tahdon ilmausta, kuten Ahlman osuvasti toteaa.¹¹

Taidetta, tiedettä, uskontoa ja filosofiaa on totuttu pitämään kulttuurin korkeimpina tuotteina. Ne ovat tahdon ilmauksia inhimillisistä harrastuksista ja arvoista ja ovat mahdollistuneet käytännöllisistä tarkoituksellisista vapautumisen avulla. ”On paradoksaalista mutta totta, että paheilla ja korkeammalla kulttuurilla on yhteinen äiti: *joutilaisuus*.¹²”. Vaikka tahdon ilmaukset ovatkin perimmältään persoonallisia, ovat nämä korkeimmat hengen tuotteet koko sen

yhteisön tahdon laadun ilmauksia, johon yksityinen persoona kuuluu. Nämä harrastukset ovat samanaikaisesti sekä yksilöllisiä että kollektiivisia, jopa globaaleja.¹³

Esteettinen suhtautuminen

Ahlman ei esitä mitään esteettistä teoriaa, vaan sellaisia näkökohtia jotka ovat selvässä yhteydessä hänen aiemmin esittelemiäni ajatusten kanssa. Esteettisissä objekteissa on Ahlmanin mielestä kyse yksinomaan tahdon halusta ilmaista itsensä ja erityislaatusuutensa mahdollisimman täydellisellä tavalla eli taide on tietynlaisen tahdon ilmausten luomuviljelyä. Suhtautumisessa esteettisesti ei objekti ole missään suhteessa väline, vaan siihen suhtaudutaan täysin intressittömästi. Objektin käyttötarkoitusta tai taloudellista arvoa ei mietitä, vaan kaikki käytännöllinen jätetään pois ja koetaan pelkästään tietynlaisen tahdon ilmaus.¹⁴

Jotta taide voitaisiin tajuta, sen täytyy olla adekvaattia elämän kanssa eli tahto- ja tunnepuolen sekä ulkoisen ilmauksen välillä täytyy vallita vastavuus. Tahdon ilmauksen tulee olla mahdollisimman läheisessä kosketuksessa sen *idean* kanssa. Ilmauksen adekvaattisuus helpottaa intuitiivista syventymistä, eläytymistä esteettiseen objektiin, mikä on välttämätöntä taiteen ymmärtämiseksi.¹⁵

Edellisestä saa helposti sen käsityksen, ettei Ahlmanin mielestä eloton luonto ole esteettistä. Ettei luonnon kaunista ole olemassa, vaan ainoastaan ihmisen luoma taide on esteettisesti tajuttavissa. Ahlman kuitenkin myöntää, että elotonkin luonto saa meissä aikaan esteettisiä tunteita, vaikuttamalla nimenomaan ylevästi. Tällaisessa ylevän kokemisessa on kyse kokijan sielunelämän projisoimisesta eli heijastamisesta luonnon esineisiin, toisin sanoen mielikuvitus elävöittää luonnon. Hän käyttää tästä käsityksestä esimerkkeinä mytologioiden luonnon elollistamista ja kielen todistuskappaleita. Usein luontoa elollistetaan esimerkiksi puhumalla vuoren selästä, niemen nenästä tai joen suusta. Enemmän tai vähemmän elävää on oikeastaan kaikki, sekä luonto että se minkä ihminen on tehnyt. Tämä siitä syystä, että ihminen on lainannut sille henkensä ja näkee siinä itsensä kaltaisia olentoja tai elämän ilmauksia.¹⁶

Nimenomaan taiteelle on ominaista elollistaa ja henkilöittää luontoa. Kyseessä on vuorovaikutus, jossa luonto saattaa taiteilijan tiettyyn mielentilaan, hänen sielunsa virittyy sopusointuun luonnon kanssa ja tämän hän itse projisoi luontoon. Tästä vuorovaikutussuhteesta syntyy korkea tahdon ilmaus – taide. Koska taiteessa on kysymys taiteilijan eläytymisestä luontoon, pitää se aina sisällään taiteilijan persoonallisuutta. Taide ei siten ole vain huono kopio luonnosta vaan se kuvaa elämän muotoja.¹⁷

Musiikki – yksi taidemuoto

Ahlmanilla ei ole omaa taiteiden jaottelua vaan hän esittelee musiikin kuuluvan ei-kuvaaviin (subjektiivisiin) taiteisiin ja aikataiteisiin. Näistä jälkimmäi-

nen perustuu Rafael Koskiniemen jaotteluun. Aikataiteita ovat esimerkiksi runous ja musiikki, joissa esteettistä ilmausta kannattava todellisuuden puoli esiintyy ajallisena perättäisyytenä. Esimerkiksi kuvaamataiteet ja arkkitehtuuri sitä vastoin vetoavat näköaistiin ja kuuluvat avaruustaiteisiin. Ensimmäinen luokittelu on Maximillian Beckin käsialaa. Hän jakaa taiteet kuvaaviin (objektiivisiin) ja ei-kuvaaviin (subjektiivisiin). Edelliseen ryhmään kuuluvat esimerkiksi kuvaamataiteet ja runous, jotka kuvaavat jotakin todellista, todellisuuden asiallista sisällystä. Jälkimmäisen luokan taiteet esittävät pelkkiä muotoja ja luovat sellaista, millä ei ole vastaavuutta reaalisessa todellisuudessa. Näitä ei-kuvaavia taiteita ovat esimerkiksi musiikki, tanssi, arkkitehtuuri.¹⁸

Musiikki kuvaa hyvin kaiken taiteen kaksinaista olemusta. Musiikki on puhtaasti aistimaailmaa, mutta merkitsee yliaistillista maailmaa. ”Sen juuret ulottuvat meidän intellektuaalis-aistilliseen olentoomme, mutta sen latva kohoaa pilviin, kaiken aistillisen ja järjellisen yläpuolelle.”¹⁹ Kuten alussa todettiin, voidaan esteettisen tajuamisesta erottaa kolme puolta, aistillinen, intellektuaalinen ja ideaalinen. Musiikki on taidemuoto, missä järjellä on huomattava osuus. Sen intellektuaalisia puolia edustavat musiikin vastaavuudet, symmetriat ja sävelkuviot. Aistillista puolta esiintuovat harmoniat, korvalle miellyttävät soinnut ja tietyt intervallit. Näistä raaka-aineista ja puitteista koostuu itse sävelteos ja näihin sävellyksen idea perustuu. Sävelteoksen ulkoiset, aistihavainnolliset ainekset kantavat tiettyä ideaa, jota ei voida järjellisesti tavoittaa.²⁰

Sävellyksessä tahdonilmaisuna

Sävellyksen idea voidaan tavoittaa vain intuition avulla. Idea on eettinen, koska musiikissa on sekä metafyyssinen että eettinen puoli, joka on säveltäjän tahdosta lähtöisin. Se on emanaatio²¹ säveltäjän persoonallisuudesta, ihmishengestä. Etiikka on perimmältään metafyyssistä ja metafysiikka puolestaan on perimmältään etiikkaa. Sävellyksen ideassa on kysymys säveltäjän subjektiivisesta tahdonlaadusta, joka on eettinen siinä mielessä, että eettistä on ainoastaan siellä missä on tahtoa ja tahto on aina jotakin eettistä. Elämän perusolemus on eettinen ja tästä on löydettävissä maailman, olevaisen, tässä tapauksessa sävellyksen merkitys.²²

Sävelteoksen idea voidaan lähestyä ja ymmärtää intuition avulla, mutta sitä ei voida koskaan täysin tavoittaa, niin kuin ei voida tavoittaa minkään muunkaan taideteoksen ideaa. Kun sävellyksen ideaa tavoitellaan, voi kokijalla olla samanlainen intuitio kuin säveltäjällä. Se ei kuitenkaan ole sama intuitio, joka säveltäjällä on sävellystä tehdessään ollut. Siis silloin, kun säveltäjä on sävellyksessään tuonut esiin intuitiivisesti eläytyen oman persoonallisuutensa tiettyssä faasissa. Sävellyksen kokeminen saa aikaan ihmisissä enemmän tai vähemmän samanlaisia elämyksiä kuin säveltäjällä on säveltäessään ollut. Nämä elämykset ovat aina subjektiivisia ja se mitä sävellyk-

sestä löydämme, on aina omaa minuuttamme. Sävelteoksessa on kyse säveltäjän tahdon ilmauksesta, joka on objektiivinen eli sen voi jokainen kuulla ja ulkoisesti ymmärtää. Taideteos sisältää sellaisen määrän tekijänsä tahdonilmauksia, ettemme koskaan voi ymmärtää yhtäkään aivan täydellisesti. Ilmauksen takana oleva voidaan tajuta vain intuitiivisesti ja vain olemalla kyseinen elämä tai persoonallisuus itse.²³

Säveltäjä; ei-luova – Esittäjä; luova ?

Musiikissa on yleensä kaksi tekijää, eli säveltäjä ja esittäjä. Näistä edellinen on luova ja jälkimmäinen ei-luova, reproduktiivinen. Todellisuudessa raja ei kuitenkaan ole näin selvä. Luova taiteilija on suureksi osaksi usein jäljittelijä! Hän vain enemmän tai vähemmän muovaa uudelleen jo olemassa olevaa taidetta, jopa varastamalla. Omaperäisinkin luova taiteilija on aina aikaisempien taidesuuntien ja siten myös aikaisemman taiteen vaikutuksen alainen. Luominen on siis suhteellista.²⁴

Esittävä taiteilija panee esitykseensä persoonallisuuttaan, joten hänkin luo tai voi luoda taidetta. Usein sävellyksessä on abstraktissa muodossa nuotteina ja sanoina, johon esittäjä luo sisällystä omalla persoonallisella tavallaan. Luovuutta ei ilmene silloin kun taiteilija matkii toista taiteilijaa. ”Mitä enemmän omaperäistä esittävä taiteilija kykenee tuomaan esiin esteettisesti nautittavalla tavalla, sitä korkeammalla hänen katsotaan taiteilijana olevan.”²⁵ *Monistamista* tavataan sekä luovan että representatiivisen taiteen saralla. Hyvänä puolena tässä on se, että useat saavat helposti tilaisuuden nauttia taiteesta, mutta huonona puolena taas mahdollisesti menetetään taiteesta jotakin hyvin oleellista.²⁶

Johtopäätökset

Ahlman on oikeassa siinä, että sävelteos on säveltäjän tahdon ilmentymä, joka pitää sisällään aina kappaleen tekijänsä persoonallisuutta, elämää. Ihminen on aina kulttuurinsa tuote ja häneen vaikuttaa aina historia ja myös aikaisempi taide. Se, kuinka esimerkiksi nykysäveltäjä on kokenut ”suuret mestarit” tai taidevirtaukset ja -suunnat voivat näkyä tai olla näkymättä hänen töissään. Vaikutusten näkyminen sävelteoksessa ei vie siitä hänen luomistaan, kuten Ahlman (kts. 1976, s. 49) väittää.

Vaikka sävellyksessä pitäisi sisällään aineksia aikaisemmista teoksista, on se aina tekijänsä luoma ja kuvastaa hänen persoonallisuuttaan, ollen hänen tahtonsa ilmentymä. Voidaan sanoa, että teos on aina tekijänsä näköinen, hänen tahdon faasin kuva. Mikäli haluttaisiin Ahlmanin peräänkuuluttamia täysin omaperäisiä säveltäjiä tai taiteilijoita, olisi tämä mahdollista vain kasvattamalla heidät täysin suljetussa maailmassa.

Esiintyvä taiteilija luo esityksessään uuden teoksen. Musiikkiesitys on esittäjän luoma kolmiulotteinen kuva säveltäjän teoksesta, joka usein on vain epätarkkoja nuotteja paperilla. Epätarkalla tarkoitan tässä nuottien kirjoittamisessa käytettävää ”karkeaa”

esitystasoa, nuotin ajallisen keston ja jopa sen sävelkorkeuden osalta. Tämän havaitsee, kun esimerkiksi tietokone tulkitsee sävellystä täysin absoluuttisesti eli juuri niin kuin se on nuotteina kirjoitettu. Tästä esityksestä puuttuu teoksen henki. Tämä henki on se, minkä esiintyvä taiteilija sävellykseen lisää. Osa siitä on hänen oman tahtonsa ilmentymää ja osa sitä, kuinka säveltäjän tahto on hänelle ilmentynyt eli säveltäjän tahdon ilmentymää esittäjän intuitioon perustuen. Esittäjän tehtävä on välittää säveltäjän tahdon ilmaus kuuntelijalle. Hyvä esiintyjä saa ”huononkin” teoksen elämään ja huono taas onnistuu kadottamaan hyvänkin sävellyksen idean.

Se kuinka esitys ja sävellys kokonaisuutena arvioidaan ja tavoitetaan tahdon ilmaukset, on kuuntelijan subjektiivisen käsittämisen arvoitettavissa. Esteettinen kokemus on aina jokaiselle erilainen, täysin subjektiivinen. Esteettiseen suhtautumiseen vaikuttaa kokijan oma persoonallisuus, kulttuurinen tausta ja hänen kykynsä intuitiivisesti ymmärtää säveltäjää, esittäjää ja itseään.

Lähteet:

Ahlman Erik 1967, Arvojen ja välineiden maailma – eettis-idealistinen maailmantarkastelukoje, 2. painos, WSOY, Porvoo
 Ahlman Erik 1976, Kulttuurin perustekijöitä – kulttuurifilosofisia tarkasteluja, 2. painos, Gummerus, Jyväskylä
 Ahlman Erik 1943, Oikeudenmukaisuus ja sen suhde moraaliin, WSOY, Helsinki
 Hetemäki Ilari (toim.) 1999, Filosofian sanakirja, WSOY, Juva
 Salonen Toivo 2000, Filosofian sanat ja konseptit, toim. Juhani Sarsila, Tampereen yliopisto: TAJU, Tampere

Viitteet:

- 1 Ahlman 1967, s. 62
- 2 Filosofian sanakirja, 1999, s. 10
- 3 Ahlman, 1967, s. 61
- 4 Ahlman, 1967, ss. 17 - 19
- 5 Ahlman 1943, s. 8
- 6 Ahlman 1967, ss. 19 - 22
- 7 Ahlman, 1967, ss. 22 - 37
- 8 Ibid, ss. 22 - 26
- 9 Ibid, s. 28
- 10 Ibid, ss. 26 - 30
- 11 Ahlman, 1967, ss. 49 - 52
- 12 Ibid, s. 54
- 13 Ibid, ss. 52 - 54
- 14 Ibid, s. 57
- 15 Ahlman, 1967, s. 57
- 16 Ibid, ss. 58 - 59
- 17 Ibid, ss. 59 - 60
- 18 Ahlman, 1976 s. 47
- 19 Ahlman 1967, s. 62
- 20 Ahlman, 1976, s. 47 ja Ahlman, 1967, ss. 61 - 62
- 21 Emanatiolla tarkoitetaan olioiden virtaamista ulos absoluutista. (Salonen, 2000)
- 22 Ahlman, 1967, s. 17 ja ss. 61 - 63
- 23 Ahlman, 1967, ss. 61 - 65
- 24 Ahlman, 1976, s. 49
- 25 Ibid, s. 50
- 26 Ibid, ss. 49 - 50

Filosofian opiskelumahdollisuudet Suomessa

Filosofiaa on ollut oppiaineena suomalaisen yliopiston alusta alkaen. Filosofian asema on vahvin vanhimmissa yliopistoissa. Helsingin yliopistossa voi opiskella sekä teoreettista- että käytännöllistä filosofiaa pääaineena (och samma på svenska).

Turun yliopistossa on vastaava tarjonta kuin Helsingissä ja Åbo Akademi tarjoaa teoreettiseen painotettua opetusta ainakin cl-tasolle.

Tampereella on pääainemahdollisuus sekä teoreettisessa- että käytännöllisessä filosofiassa ja vielä estetiikan ja taiteen filosofiassa.

Jyväskylässä filosofia painottuu yliopiston perinteiden mukaisesti kasvatustieteeseen, mutta linjavalinnat ovat erittäin monipuoliset.

Joensuussa voi opiskella filosofiaa pääaineena yhteiskuntatieteellisessä tiedekunnassa, oikeustieteen laitoksella.

Kuopio tarjoaa avoimen yliopiston kautta filosofian perusopinnot.

Oulussa filosofiaa voi opiskella cl-tasoon saakka.

Lapin yliopisto tarjoaa toistaiseksi sivuaineopinnotina filosofiaa cl-tasolle 37 opintoviikkoa.

Filosofiaa voi olla tarjolla muillakin paikkakunnilla Avoimen yliopiston tai Kesäyliopistojen kautta.

PÄÄKIRJOITUS

Etiikkaa kansalle!

Vuosituhatosen vaihdetta lähestyttäessä Georg Henrik von Wright (1916-2003) piti nousevana filosofian alueena etiikkaa. Von Wright oli huomattava ajattelun herättäjä yhteiskunnassamme, valitettavasti hänen sanoihinsa tartuttiin hanakasti käsittämättä niiden sisältöä ja tarkoitusta. Viimeisten kymmenen vuoden aikana on ollut monenlaista toittotajaa vaatimassa arvokeskustelua milloin missäkin asiassa. Vaatimusten laukaisijana toimi syvä taloudellinen lama. Omaisuuden uusjako ja hyvinvointivaltion rakenteiden purkaminen loivat ja luovat edelleen suuret toimeentulon ja varallisuuden erot. Keskustelulle elämisen perusoikeuksista on tilaus jo omissa maassamme saati sitten kun puhutaan kolmannesta maailmasta.

Etikkaa kansalle

Tässä yhteiskunnassa on omituinen tapa vaatia arvokeskustelua milloin mistäkin, mutta kun sitä keskustelua sitten syntyy, niin sitä ei kuulla. Niin sanotut korkeat päättäjät lausuvat ylhäältä ukaasejaan. Kun tyhmä rahvas rohkaistuneena tuo julki omat huolensa ja tarpeensa heidät tyrmätään kaunaisiksi ja ymmärtämättömiksi, lasten kaltaisiksi, joille ei voida päätäntävaltaa suoda missään tärkeissä asioissa. Kansalais-riepu hämmentyy entistä enemmän, kun jotakin ensin sanotaan uhaksi maalle ja kansalle, mutta hetken kuluttua se valtaeliitin omien ambitioiden mukaan heittääkin kuperkeikkaa ja muuttuu eduksi. Farssiksi tilanne muuttuu siinä vaiheessa kun myös tiedeyhteisö leimataan tietämättömiksi tompppeleiksi.

Brandy vedestä

Havahduin kesällä uutiseen, jossa puhuttiin pyrkimyksestä saada vedestä brandya. Temppuhan ei ole onnistunut ilman kemianteknologiaa kuin Nasaretin mieheltä. Kyse oli kuitenkin siitä, että ihmis-

ten tulisi oppia vaatimaan tietynmerkkistä pullovetä. Ajatus tuntuu järjettömältä kun saan laskea lähdevettä suoraan hanasta. Siitä sopii ajatella veden riittävyyttä yleisemmin, eikä pelkästään pullottajien ja voimayhtiöiden kannalta. Laajin ongelma on kuitenkin pyrkimys tehdä maapallon juomavesivaroista kauppatavaraa, se on sellaista brandin luomista, joka kurjistaa köyhimmät ja toimii raa'an valtapolitiikan välineenä. Jordanin veden jakaminen on opettava esimerkki tulevaisuuden näkymistä. (Ja me tunnemme joutuvamme riiston kohteiksi maksullisen wc:n edessä.) Globaalilla tasolla pitää käydä arvokeskustelua oikeudenmukaisesta resurssien jaosta, oikeudesta ihmisarvoiseen elämään.

Lisää brandya

Tuoreessa Voima-lehdessä oli muutamia pieniä uutisia maailmalta, pahimmalta vaikutti USA:n aikomus kehittää pieni ydinase, "bunkkerintuhoaja". Lataus olisi niin käyttökelpoinen, ettei presidentin tarvitsisi enää tuskailia mahdollisesti 40 000:n ihmisen kuolemaa vaan pamaus tekisi vain ehkä 3000 vainajaa. Kyllä matematiikka on hieno asia.

Toinen uutinen kertoi uuden hypertietokannan luomisesta, johon kerättäisiin kaikkien maailman ihmisten tiedot. Keruu on kaikei jo hyvässä vauhdissa päätellen lentoyhtiöiltä vaadittavista yksityiskohtaisista tiedoista.

Euroopassa pidetään luotettavimpina brandeina Amnesty Internationalia, WWF:a ja Greenpeacea. Eurooppalaisia näyttäisi siis huolettavan erityisesti ihmisoikeudet ja luonto. Ehkäpä vanhalla mantereella voidaan käydä aitoa arvokeskustelua. Rapakon takana rankinglista on Coca-Cola, Microsoft ja McDonald's. Kumpaan joukkoon me suomalaiset mahdamme kuulua?

Syyskuun yhdestoista

Päivämäärä 11.9 merkitsee eri maissa erilaisia muistoja. Chilessä se merkitsee **Salvador Allénden** kuolemaa ja **Augusto Pinochetin** fasistisen hallinnon alkua. USA:ssa päivämäärä tuo mieleen WTC:n kaksoistornien sortumisen ja sitä seuranneen terrorismin pelon. Ruotsissa päivä muistetaan tästä eteenpäin ulkoministeri **Anna Lindhin** kuolinpäivänä. Anna Lindhiä puukotettiin 10.9 tavaratalossa keskellä Tukholmaa Hän kuoli saamiinsa vammoihin seuraavana aamuna.

Poliittinen murha on merkki ongelmista yhteiskunnan järjestelmässä, murha yleensäkin on osoitus jostakin kieroutuneesta. Ruotsi on kuitenkin yhteiskuntana avoin demokratia, jossa sallitaan monipuolinen poliittinen toiminta ja ajatuksen vapaus, siksi tapaus on niin käsittämätön. Tuleeko tästä uusi tapaus **Olof Palmé**? Teon motiivi on vielä täysin hämärän peitossa, onko kyse mahdollisesti ns. patrioottien teosta vai mielenhäiriössä tehdystä taposta. Teko vaarantaa avoimen kansalaisyhteiskunnan rakenteita etäännyttämällä poliitikot kauas kansasta turvamiesketjun taakse. Tästäkin tullaan käymään arvokeskustelua erilaisin poliittisin intrigein.

Mohandas Mahatma Gandhi, murhan uhri hänkin, on kirjoittanut:

"Minun käsitykseni demokratiasta on, että sen heikoimmalla yksilöllä on samat mahdollisuudet kuin sen vahvimmalla yksilöllä."

(Richard Attenborough: *Gandhin ajatuksia*)

NN

Lena Salmi

Ikuinen paluu

Antiikkista dialogia postmodernin jäljessä

- Onko esisokraattinen aika jos mikä premodernia postmodernin vastakappaleena? Silloin ainakin kuuluvasti jaksettiin ihmetellä jonkin olemisen tai ei-olemisen tarkoitusta. Tämä postmoderniakin aikaamme puhuttaa.

- Jotenkin niinkö, että postmoderni vaatii pre:nsä ja premoderni taas post:nsä? Tätäkö tarkoitat?

- Ehkä. Friedrich Nietzsche muiden muassa puhui ikuisesta paluusta, jostain tulemisen tilasta, jossa alku ja loppu ikään kuin kohtaavat.

- *Tie ylös alas yksi ja sama. Ja vielä: Alku ja loppu yksi ja sama ympyrän kehällä.* (H)

- Herakleitoshan tuossa mietelausuu. Hän sopii postmodernin paradigmaan mitä mainioimmin... Tätä antiikin hämärää voi siteerata kuinka ekklektisesti tahansa. Aina löytyy jotain sanottavaa.

- Ihan niin kuin toimittiin antiikin "valistuksessa", 400-luvulla eaa. Silloinkin eräänä omanlaisena postmodernina aikana hamuttiin sofisteilta erilaisia sivistyksellisiä valmiuksia mukavasti omattavassa muodossa.

- Älä ilku! Enkä minä sitä paitsi yksioikoisesti vanno edes Herakleitoksen nimeen. *On väsyttävää aina palvella ja totella samoja.* (H)

- Vaikkakin helpointa.

- Nii-i. Helppoa ja helppoa. Eikä Herakleitoksellakin ollut vaikeaa tykönään? Omassa melkoisen mahdollottomassa projektissaan elää elämänsä katsojana, maallisesta hieman irti reväistynä. Katsojana sitä ikään kuin asettaa itsensä kaiken yläpuolelle, jotenkin muuttumattomaksi. Kuitenkin mies juuri juuri kaiken muuttumista.

- *Ei ole mahdollista astua kahta kertaa samaan virtaan, sillä kaikki koko ajan hajoaa ja yhdistyy ja lähenee ja loittonee.* (H)

- Olkoon, että Kratylos laittoi vielä paremmaksi: *Emme astu kertaakaan samaan virtaan.*

- Juuri siksi premoderni postmoderni Herakleitos käy mitä oivimmin postmodernin ideologiksi. Hän olemisellaan suorastaan todistaa elämän ja ihmisen ristiriitaisuudesta.

- Vai vain itsestään? *Se mikä ihmisessä on, koituu hänen kohtalokseen.* (H)

- Tuossahan kuului kaikuja myös Jean-Paul Sartresta. Sartren jalanjäljillä suren, että olen tuomitut itseeni.

- Tämä osallistuminen tähän dialogiin tai vielä moniäänisempään kakofoniaan on juuri tuota itse-

sä tutustumista. Silti tuntuu vaikealta, sillä ihminen ei ole lopullinen. Viimeinen sana jää aina lausumatta, keskustelu jatkuu, ehdottoman päättymättömänä ja ratkaisemattomana.

- Korostan vielä, ettei tämä dialogisuuden korostaminen millään muotoa vaadi luopumista ontologisten ja epistemologisten yleiskäsitteiden, kuten totuus, tieto, olio, objekti, subjekti, pohtimisesta. Mielestäni ne ovat se, kyse on viime kädessä siitä, miten tulkitsemme ja analysoimme elämää. Postmodernisti ilmaisisi, että "kenellä olisi valta konstruoida todellisuutemme".

- *On kahdenlaista neroutta: toinen, joka ennen kaikkea siittää ja tahtoo siittää, ja toinen, joka antautuu mielellään hedelmöitettäväksi ja synnyttää* (HPT) Näin tapahtuu myös Herakleitoksen (ja Nietzschenkin) puheessa. Se täytyy äänistä, toisinaan ristiriitaisina tai rinnakkaisina, vieläpä sopusointuisina. Mutta koskaan ne eivät syleile toisiaan yhdeksi - lopulta kuoliaaksi. Jokainen ilmiö on enemmän: aina löytyy leikkauspiste, jossa varmuus joutuu antamaan periksi epävarmuudelle: kehityksen sijaan ristiriita, vuorovaikutus, elo rinnakkain. Minä ymmärrän tässä myös dialektiikan.

- Siksikö puhut välillä todella ekklektisesti. Käytät hyväksesi niitä, joista näytät pitäväsi?

- Eikä se ole kunnianosoitus heille? Eivätkö juuri esimerkiksi Herakleitos ja Nietzsche vaadi osallistumista?

- Kaikkiaan tuollainen kuuluu postmodernin ytimeen, kriittisen postmodernin, joka kritisoi modernia. Kriittisen pedagogiikan oppi-isä Henry A. Giroux on todennut kriittisen postmodernin paitsi olevan epäluottamusta valistuksen suuriin kertomuksiin, joita ovat ajatus etiikan ja totuuden universaaliudesta ja usko edistykseen ja vapautteen järjen nimissä, myös tarjoavan vaihtoehdon moderneille käsityksille kulttuurin politiikasta: tiedon ja vallan suhteille, totalisoivalle länsimaiselle ajattelulle ja hegemoniselle maskuliinisuudelle. Ymmärrän, ettei antiikissa käytetty vielä näitä termejä, mutta paljossa Herakleitoksen fragmentit voidaan näin kolmannella vuosituhanella nähdä modernin kritiikkinä.

- Hah-hah. Ettäkö kritisoida jotain, jota ei vielä ole olemassa. Ei kai Herakleitos mikään velho sentään ollut?

- Ei sentään, vaan muistutus ikuisesta paluusta. On maailma vaikka kuinka "ikioma", silti se on, olkoon vaikka tulemassa. Jokainen yrittää oman ky-

kynsä mukaan jäsentää inhimillistä maailmaansa. Parhaat ainakin. Postmodernin teorian ytimessä on näkökulmaisuus, on avattava meille asemoidut ideologiset "paikat". Silloin on paneuduttava muun muassa kieleen, ja jopa siihen, mihin me tarvitsemme filosofioita ja filosofeja. Nietzsche muistutti, että *Jokainen filosofia myös salaa filosofian: jokainen mielipide on myös lymyapaikka, jokainen sana on myös naamio.* (HPT)

- Minä ymmärrän Herakleitoksen suureksi tehtäväksi hänen kielensä, tapansa ilmaista. Vaikka kieltä kuvaillaan maailmallemme ominaiseksi valheeksi, se silti humanisoi meidät. Ainakin silloin, kun ymmärretään, etteivät tekstit ole vain välineitä. Vaan että ne antavat meille kielen elää.

- Siinä tapauksessa Herakleitos taisi elää iankaikkisessa sodassa. Niin sekavia ristiriitaisuuksia mies höpisi. *Sota on kaiken isä, kaiken kuningas, toiset se*

Kuva: NN-arkisto

osoittaa jumaliksi toiset ihmisiksi, toisista tekee orjia toisista vapaita. (H)

- Höpisi ja höpisi. Kuuntele hieman: *Liitoksessa kokonainen ja ei-kokonainen, yhdistetty erotettu, sopusointu riitasointi, ja kaikista yksi ja yhdestä kaikki.* (H) Eikö hän pikemmin pakota meidät pysähtymään. Pysähtymään kuuntelemaan ja näkemään sanojen taakse. *Valveilla olevilla yksi yhteinen maailma, mutta nukkuesa jokainen kääntyy omaan maailmaansa.* (H)

- Mutta taisi olla aika vaikeaa kreikkalaisillekin. Muistan Nietzschen todenneen kreikkalaisten kuunnelleen niin mielellään hyvää puhetta, että heissä oli siihen kohdistuva ahnas kaipuu. Eikös

Herakleitos kuitenkin nykytermein kuvattuna työnnetty syrjään?

- Itse asiassa Herakleitoshan puhui vain itse asiaa. Väitettiin hämäräksi, mutta kirjoitti asioista niiden omilla - ettei sanoisi oikeilla - nimillä. Nykyään meillä vain mielistellään, puhutaan alppimajoista, holokaustista ja seniorikansalaisista, kun tarkoitetaan (typpi)kaasukammiota, juutalaisten joukkogrillausta ja vanhuksia.

- Postmodernissa kehotetaan Herakleitoksen tavoin tunnistamaan tekstien - tekstit nimenomaan laajasti käsitettyinä: sanat, lauseet, typografia, kuvat, lay out...- ideologisuus ja poliittisuus. "Totuus" ei ehkä absoluuttisesti vain tipahda taivaasta ja ole ensimmäisen luonnon tuotetta. Merkityksen luo, tai ainakin pitäisi, vastaanottaja.

- Farkkumerkki Dieselin pari vuotta sitten julkaisema tuotekuvasto toteuttaa muuten erinomaisesti

Herakleitoksen sanomaa. Siinä maailmankartta on käännetty "ylösalaisin". Köyhä (?) Afrikkaa sijaitsee jossain Saksassa, jossa nälkiintyvä lettipäinen ja sinisilmäinen Heidi anoo apua meidän nimittämältämme kolmannelta maailmalta. Mutta tiedä häntä, pysäyttääkö tällainenkaan enää kaikkeen kylästettyä länsimaista ihmistä.

- Dieselin yritys on ihan hyvä, aivan niin kuin Benettoninkin verisistä ruumiista täyttyvine mainoksineen. Vaan meneekö viesti perille? Sillä *Huonoja todistajia silmät ja korvat ihmisille, jotka eivät niiden todistusta ymmärrä.* (H)

- Totuuskin tarvitsee retoriikkaa.

- Tuossa kaikessa piilee postmodernin ajallemme heittäjä isoin haaste. Osata erottaa manipulaatio ja indoktrinaatio, avoin vaikuttaminen ja piilovaikuttaminen. Moni arvatenkin lukee katsoo kuuntelee nuo esille ottamasi

esimerkit perttihemánuslaisittain luonnehdittuna viihteenä, joka tosiasia-aineiston ja/tai sepitteellisen aineiston avulla pyrkii tarjoamaan vastaanottajalle välittömänä palkkiona mielihyvänsävyisiä elämyksiä.

Eräänlaista kaurapuuroa massoille.

- Edellä siteerattu Giroux ajattelee kriittisen postmodernin tulkinnassaan, ettei kielellä eikä sen kantamalla tiedollakaan vain viattomasti esitetä asioita, vaan että kielellä ennen muuta tuotetaan asiantiloja ja merkityksiä. Mutta kokonaan oma juttunsa on se, etteivät ihmiset ajattele. Vaikka he jotain tietäisivätkin. *Paljon tietäminen ei tiedä viisautta.* (H)

- Tullaanko me silloin mutkan kautta narratiiveihin? Että mitkä narratiivit puhuvat esimerkiksi meissä suomalaisissa? Ja mitä ne puhuvat? Pitäisikö ne kirjoittaa auki, jotta voisimme *ajatella sitä joka ei tiedä minne tie vie.* (H)

- Tavallaan. Vaikka kuinka kielletään stereotyyppiointi, erilaiset mielikuvayleistykset, silti suomalaisuus meissä tuotetaan ja uusinnetaan instituutioissamme. Saarijärven Paavo, EU:n malliopilas, topeliaaninen Suomi, Nokialand, maailmankartalle juostu pohjoinen maa... Mieti vain, etkö sinäkin pyri läpi sen harmaan kiven suomalaisella sisulla? Vaikka ei se pelkästään huono asia ole. Nietzschen mukaan *Sinun ruumissasi on enemmän järkeä kuin sinun parhaassa viisaudessa.* (Z)

- Kaikkiaan Nietzsche on kirjoittanut kansallisuusmerkityksistä ja -vaikutuksista laittamattomasti. Lue rauhassa (Onko sinulla aikaa? Postmodernissakin olisi uhiteltava nopeudelle ja sen sisarukselle kiireelle, jossa kaikessa tapahtumarikkaus peittoaa esteettiset arvot.) seuraava sitaatti, koska se on niin pitkä, mutta samalla oikeutettu. Kaikkiaan tämä Nietzschen vuodatus käy esteettisestä jarrusta kiireelle. *Kuinka vähän saksalainen tyyli on tekemisissä soinnin ja korvien kanssa, osoittaa se tosiasia, että juuri hyvät muusikkomme kirjoittavat huonosti. Saksalainen ei lue ääneen, ei korvaa varten, vaan ainoastaan silmillään [Wittgensteinin kehotti lukemaan ääneen]: korvansa hän on pistänyt pöytälaatikkoon. Antiikin ihminen luki - se oli sangen harvinaista - itselleen ja luki kuuluvalla äänellä: jos joku luki hiljaa, ihmeteltiin ja kysyttiin salaa, mistä se johtui. Kuuluvalla äänellä: siis tuoden ilmi kaikki ne ääneen paisutukset, taivutukset, vaihdokset ja tempon vaihtelut, joista antiikin julkinen maailma iloitsi. Silloin olivat kirjoitustyylin lait samat kuin puhe-tyylin; ja sen lait riippuivat osaksi korvan ja kurkunpään hämmästyttävästä kehityksestä, niiden hienostuneista tarpeista, osalta taas antiikin ihmisen keuhkojen voimasta, kestävydestä ja mahdista. Lausejako on, vanhan ajan ihmisten käsityksen mukaan, fysiologinen kokonaisuus, sikäli kuin sen liittyy yhteen yksi hengenveto. Sellaiset lausejaksot kuin Demostheneen tai Ciceron puheissa tavattavat, jotka paisuvat kahdesti ja kahdesti laantuvat ja aina samassa hengenvedossa: ne ovat nautintoja antiikin ihmisille, jotka osasivat omasta koulutuksestaan antaa arvoa niiden edellyttämälle kunnolle, sellaisen periodin harvinaisen vaikealle lausunnalle: - meillä, nykyaikaisilla, sanan kaikissa merkityksissä ahdashenkisillä, ei oikeastaan ole mitään oikeutta suureen lausejaksoon! Olivathan vanhan ajan ihmiset itse kaikki tyynni puhetaidon diletantteja, siis tuntijoita, siis kriitikkoja, - niin he pakottivat puhujansa äärimmäisiin saavutuksiin: samoin kuin kaikki kahdeksanneltoista vuosisadalla, jolloin kaikki italialaiset, miehet ja naiset, osasivat laulaa, laulu-taituruus (ja samalla myös melodiikan taide) heidän maassaan kohosi korkeimmilleen. Mutta Saksassa on (äskeisimpiin aikoihin, jolloin eräänlainen puhujalava-kaunopuheisuus on alkanut sangen arasti ja kömpelästi liikuttaa lentimiään) ollut yksi ainoa julkisen ja jos-*

sakin määrin taiteellisen puheen laatu: se, jota on kuultu saarnastuolista. (HPT)

- Kuulkaa. Näin meillä Suomessa yhä toimitaan. Me sydämeltämme saksalaiset (saksalaisuus mielenmaisemana, ei kansallisuutena), valmiina palvelemaan pohjoista *Reichiamme*. Koti, uskonto, isänmaa. Snellman, Hegel, Herakleitos... Yhtä kaikki; narratiivit itsessämme.

- Sitten pitää olla kiitollinen Nietzschele, että hänkin ennen meitä paljasti meidät. Kiitollinen siksi, koska *Eivät tietäisi edes oikean nimeä ellei vääryyksiä olisi.* (H)

Kuva: NN-arkisto

- Oho, aika voimakas kannanotto. Tai mitä tarkoitat vääryyksillä?

- En puhu niinkään vääryyksistä kuin siitä kuinka kaunis tarvitsee rinnalleen ruman. Vastakappaleista taas kerran. *Puute ja kylläisyys.* (H)

- Muistelen lisäksi, että *Sairaus tekee terveyden miellyttäväksi ja hyväksi, nälkä kylläisyyden, väsymys levon.* (H)

- Ai, ettäkö Viivi ja Wagner, Kimi ja Jenni, glasnost ja perestroikka...?

- Eiihhh! Tuo kuuluu juuri siihen postmodernin pinnalliseen.

- Mutta tarvitsevathan nekin toisiaan.

- Älä heittele sanoja kuin merkkejä. Sillä muista, että sanoilla on merkitys siinä missä käsitteillä sisältö, niin kognitiivinen kuin emotionaalinen. Juuri tätä mielestäni Herakleitoskin korosti äärimmäisen

vaivalloisilla fragmenteillaan. Pitää muistaa hänen projektinsa osoittaa kielellä luotavan harhaa samalla kuin se sisältää harhaa, ja että silti sillä kuvataan maailma. Hänen sanansa ovat suorastaan sisältö.

- Nietzschekin on oivasti kommentoitunut samaa. *Oppia ajattelemaan: meidän kouluissamme ei ole enää siitä mitään käsitystä... logiikka alkaa kuolla sukupuuttoon teoriana, käytäntönä, käsityönä. Luettakoon saksalaisia kirjoja: ei enää etäisintäkään muistoa siitä, että ajatteluun tarvitaan tekniikka, opetussuunnitelma, tahto mestaruuteen, - että ajattelu pitää oppia samoin kuin tanssiminenkin pitää oppia, eräänä tanssimisen lajina ... - Kaikenmuotoista tanssimista ei nimittäin voi erottaa ylhäisestä kasvatuksesta, että osaa tanssia jaloillaan, käsitteillä, sanoilla: pitääkö minun vielä sanoa, että pitää osata tanssia myös kynällä, - että pitää oppia kirjoittamaan?* (EH)

- Eikö tuossa viitata taas agôniin? Kamppailemaan kauniissa. Eikä niinkään missään nykyaikaisessa teknologiaurheilussa.

- Varmasti. Johan Huizinga on kuvaillut agônia leikkivän kilpailun kehittymisenä kulttuuriksi. Hän varoittaa kuitenkin, kuinka välistä kilpailu pääsee rehottamaan kulttuurielämässä ja menettää silloin leikinomaisen, uskonnollisen ja kulttuurisen arvonsa madaltuen pelkäksi kilpakiikkoksi. Agôniin liittyy kunnian, arvon, ylemmyyden ja kauneuden tavoittelu.

- Viittasiko Nietzsche johonkin vastaavaan? *Ruumis on suuri järki, moneus, jossa on yksi mieli, sota ja rauha, lauma ja paimen. ... Sinun ruumiisi työvälina on myös pieni järkesi, minun veljeni, se, jota sanot "hengeksi" sinun suuren järkesi eräs pieni työ- ja leikkivälina.* (Z)

- Herakleitoksenkin eetokseen taisi kuulua ikuisen kultaisen leikkauspisteen tavoittelu vastakkappaleiden yhteensovittamisessa. *Vastaanhangoitteleva yhteensopiva, niistä, mitkä pyrkivät eri suuntiin syntyy kaunein harmonia.* (H)

- Ilmeisesti myös Herakleitoksen näkemys tulesta kaiken taustalla viittaa johonkin samaan, tuli ymmärrettyä erityisesti energiana. *Tulen muutokset: ensin meri ja sitten merestä toinen puoli maata ja toinen tulihöyryä; maa liukenee mereksi ja säilyttää mittansa saman lain mukaisesti joka vaikutti ennen kuin se muuttui maaksi.* (H)

- Tänä nykyisenä, olkoon vaikka postmodernina aikana jokainen joutuu tekemään itseksen identiteettityötään. Silloinhan olisi mitä oivinta miettiä näitä metafyyssimpiä kysymyksiä. Olemisen reunaehdot - tai sitten ei. Mutta että tulesta...

- Tulesta hyvinkin. Mutta kuten Nietzsche toteaa, kielessä vallitsee oliokeskeinen metafysiikka. Aina jossain piileksii Minä, sielu tai tahto. Niin kaimekin ajatteleminen tulesta varsin oliomaisesti: se on se siellä takassa.

- Herakleitoskin tavallaan ajatteli oliotyypillisesti. Hän muistutti tulella olevan tulen logiikan.

- Eihän tuossa ole mitään järkeä!

- Onpa vaimen. Tuli ja logos ilmaisevat samaa. Niiden järki on siinä: *Luonto pyrkii piiloutumaan.* (H) Meidän on löydettävä tarkoitus. Kaikki kaikessa. Pentti Saarikoski kirjoittaa käyttävänsä Herakleitoksen fragmenttien suomennoksessa *Yksi ja Sama* logoksesta suomennosta "laki" - paremman puutteessa. Käytän kuitenkin mieluummin sanaa logos, jotta sitä ei käytettäisi liian mutkia oikovasti, kuten ihmisillä näyttää olevan yleensäkin tapana inhimillistäessään sanoilla maailmaa. *laki on yhteinen, mutta useimmat elävät kuin heillä olisi oma ymmärrys.* (H)

- Voitko tarkentaa? Järki, että jokin on piilossa?

- Demokritos on todennut, ettemme tiedä todellisuudessa mitään totuuden nukkuessa syvyydessä. Aletheia kreikaksi.

- Herakleitos kuuluu siihen joukkoon luonnonfilosofeja, joka haki kaiken olevaisen alkusubstanssia. Oikeastaan vasta hänen aikalaisensa Parmenides päätyi vastakkaiseen, että vain ajatuksen maailma on todellinen, moneus ja muutos ovat harhaa. Thales löysi perimmäiseksi veden, Anaximandros ajatteli ihmisen alkukodiksi alkumerta, hänen oppilaansa Anaximenes ilmaa äärettömän merkityksessä, pythagoralaisille luvut toimivat kaiken perustana, ja sitten Herakleitos nojasi maailmanselityksessään tuleen, erityisenä kosmisena tulena kaiken muutoksen aiheuttajana.

- Ahaa, taas ikuinen paluu. Syttyy, sammuu, syttyy, sammuu...

- Herakleitos korosti kaiken muuttuvaisuutta, dynaamisuutta kun taas Parmenides perusti staattisuuteen. Silti Herakleitoksen muutosta hallitsi kuitenkin yksi ja sama, maailmanjärki. Tuli ilmaisee tavallaan maailman sielua, järkeä. Mutta kun puhut ikuisesta paluusta, minun pitänee ymmärtää sekin eräänlaisena tulemisen tilana, ei luovuudettomuutena tai voimattomuutena.

- Kyllä. Ymmärtää postmodernisti, että ikuisessa paluussa ihminen palaa tilaan, joka on tyhjä arvoista, mutta ei se kaikkea olevaista kiellä. On asetettava omat arvonsa. Mennyt on ja pysyy, nyt suunnataan eteenpäin.

- Mutta miten minä ihmispolo sittenkään Herakleitoksen maailmanjärjen tavoitan? Ja vielä vaativammin: ymmärrän elämän tarkoituksen?

- Tätä on taatusti hankala ymmärtää, logos, siis tuli, maailmanjärki, on vaikea kääntää. Se pitää vain tulkita. Se on enemmän kuin merkitys.

- Herakleitoksen logos on elämän juoni. Hän kielsi persoonallisen jumalan, kristinuskossahan logos on Jumala. Alussa oli sana ja sana tuli lihaksi ja...

- Alan hieman ymmärtää. Raamatun paratiisikertomuksessahan Aatamin ja Eevan kohtaloksi koitui se, että he janosivat tiedon puun hedelmää. Se oli hyökkäys itse Logosta vastaan. Seurasi karkotus, maalliseen ja ruumiiseen. Ilmankos Nietzsche on todennut, että *Alaruumis on syynä siihen, ettei ihminen hevin luule olevansa jumala.*

- Jokainen elää tavallaan. Mutta ehkä Herakleitos vihjaa, että ihmisen pitäisi tiedostaa olevansa maailmansa ja oman yhteisönsä pienoiskuva. Ongelmana tuppaa vain olemaan, että hyveet tai arvot, kuten nykyään joudutaan lievemmin ilmaisemaan, liukuvat menneisyyteen. Ihmisen pitäisi silti tajuta mikrokosmoksensa makrokosmoksessa. On ole-massa teleologinen pakko, tarkoitus ja järki kaikessa.

- Agôn siis. Mutta kenen/keiden kanssa? Nietzsche suorastaan masentaa minut: *Kaikki meidän tekomme ovat pohjimmiltaan verrattomalla tavalla persoonallisia, ainoalaatuisia, rajattomasti-yksilöllisiä, sillä ei ole epäilystäkään; mutta niin pian kuin me käännämme ne tietoisuuteen, ne eivät enää näytä sellaisilta ... Kasvava tietoisuus on lopulta vaara; ja se, joka elää tietoisimpien eurooppalaisten keskuudessa, tietää vielä, että se on sairaus.* (IT)

- Tehtävähän on kaikkienensa kamala. Nykyihmisen identiteettiä paljon tutkinut Stuart Hall muistuttaa postmodernissa identifikaatiosta tulevan entistä avoimempi ja moniulotteisempi. Mutta tällaisella subjektilla ei ole kiinteää olemuksellista tai pysyvää identiteettiä. Usein lainatussa luonnehdinnassaan Hall maalailee identiteetistä tulevan liikkuva juhla. Mutta pahoin pelkään, että kerrankos juhlat painajaisiksi muodostuvat.

- Olisiko tämä antiikin tärkein lahja postmodernille? Muistaa yhteisöllisyys yksilöllisyyden sijaan. Eräänlainen homo mensura: protagoralaisittain ihminen mittana, sekä yksilönä että yhteisönä. Nykyään kuitenkin huudetaan vimmalla yksilöllisyyttä! yksilöllisyys!, juostaan kilvan muka loogis-lineaarisen muutoksen perässä. Kuitenkin jo Leo Tolstoi aikoinaan muistutti munkin ja vallankumouksellisen kulkevan täysin päinvastaisiin suuntiin, kun heille sanottiin "Eteenpäin!".

- Jos vielä käy niin, kuin Nietzsche varoittaa tässä itsensä tietämisessä. *Ammoisista ajoista on tietoista ajattelua pidetty ajatteluna yleensä: vasta nyt meille alkaa hämmöttää totuus, että kaikkein suurin osa henkistä toimintaamme tapahtuu meidän tietämättämme, tuntemattamme.* (IT)

- Kukapa olisi todellinen sellainen viisas, että pystyisi tien näyttämään? Jos ja kun kaikki muuttuu, vaikka tie ylös alas olisi yksi ja sama? Ludwig Wittgenstein on sanonut, että jos sanot, miten etsit niin hän sanoo, mitä etsit. Olenko jotenkin makrokosmokseni vanki: faktatieto tuottaa fakta-ihmisiä?

- Mutta mitä oikeastaan etsit?

- En ainakaan halua elää elämäni katselijana, haluan päästä maailmaan osalliseksi. Voi, kiinnostaisipa minua joku epikurolainen sivussa eläminen; tavoitteena ataraksia, horjumaton sielunrauha ja tyyneys levottomassa maailmassa. Mutta ei! Kaaoksen kosmoksestani tein.

- Vai onko niin, että se vain vaikuttaa kaaokselta? Mukakosmoksessani elin kuin pysäytettyä valhe-elämää. Olin jotenkin hyväksynyt elämäni, jossa maailmasta valmistettu kopio oli tehty

jopa malliaan kauniimmaksi. Muutos oli häivytetty siitä pois, kun nyt ymmärrän selkeästi, että maailman läpi pitäisi nähdä - kuvallisessa kulttuurissa kun elän (sic!) - tuotoksen lisäksi myös sen tekovaiheet, jolloin saattaisin osata paremmin arvioida sen pätevyyttä. Joten jospa tuossa kaaoksessani artikuloituisi ikuinen muutos, että elämme tulemisen tilassa. Ehkä?

- Hyväksy ainakin kamppailu, agôn. Herakleitos neuvoi, että *Miten voi nähdä kuulla saada tietoon: sitä minä eniten arvostan.* (H) Tuli energiana, ymmärtää maailman mieli.

- Jospa olisi niin, että kun *Linnut peseytyvät tomussa tai tuhkassa* (H), niin minunkin pitäisi uskaltaa, mennä suorastaan hämärän rajamaille... Mutta se pelottaa, sillä *Miten piiloutua siltä joka milloinkaan ei laske?* (H) Miten minä itsestäni pääsen eroon?

- Muista vaikka tämä: *Auringon koko: miehenjalan leveys.* (H)

LÄHTEISTÄ

Juhani Sarsilan Lapin yliopistossa keväällä 2001 pitämän Antiikin filosofia -luentosarjan muistiinpanojeni lisäksi:

H: Herakleitos: Yksi ja sama. Suom. P. Saarikoski. Helsinki: Tammi

IT: Nietzsche, F. 1963. Iloinen tiede. ("La gaya scienza"). Suom. J. A. Hollo. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Z: Nietzsche, F. 1981. Näin puhui Zarathustra. Suom. J. A. Hollo. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

EH: Nietzsche, F. 1995. Epäjumalten hämärä eli miten vasaralla filosofoidaan. Suom. M. Saarinen. Helsinki: Unio Mystica.

HPT: Nietzsche, F. Hyvän ja pahan tuolla puolen: erään tulevaisuuden filosofian alkunäytös. Suom. J.A. Hollo. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

H. Giroux & P. McLaren, Kriittinen pedagogiikka. Toim. T. Aittola & J. Suoranta. Suom. J. Vainonen. Tampere: Vastapaino.

Platoninharrastajan ajatuksia

Katja Arstio

Liekö geeniperimän vaiko ympäristön vika, että nuori nainen ehdoin tahdoin tahtoo viettää aikaansa jo lähes 2400 vuotta haudassa maanneen kreikkalaisen filosofin kanssa. Oli syy mikä tahansa, näin vain on. Minä olen pohtinut tätä usein, enkä osaa sanoa selvää syytä viehätykseeni. Toisaalta, mitä väliä sillä oikeastaan onkaan, tärkeintä on että tunnen kehittyväni ja edistyväni Platonin seurassa.

Mitä Platon sitten antaa tähän päivään, vai antaako mitään? Voimme varmaankin suorilta käsin si-vuuttaa jälkimmäisen kysymyksen, sillä jos niin moni edelleen tutkii tarkoin Platonin ajatuksia, täytyy sen merkitä jotain, vieläkin. Mitä se sitten voi olla? Jotta pystyn sanomaan edes jotain, valotan ensin hieman Platonin ajattelua heille, jotka eivät häntä paremmin tunne.

Platon, jonka oikea nimi oli ilmeisesti Aristokles isoisänsä mukaan, syntyi aristokraattisukuun Ateenassa todennäköisesti vuonna 427 eKr. Hänen isänsä ei ollut mitenkään merkittävä henkilö, vaikkakin molemmat Platonin vanhemmista olivat hyvin ylpeitä suvuistaan. Platonin isä katsoi olevansa samaa sukujuurta Perikleen, erään Ateenan vaikuttavimman johtajan kanssa. Platon näki ja koki läheltä lapsuutensa ja nuoruutensa aikana, mitä poliittinen peli oli ja tämä vaikutti hänen ajatteluunsa ratkaisevasti. Myös myöhemmillä tapahtumilla, varsinkin Sokrateen teloituksella, oli osansa hänen ajattelunsa muovautumisessa. Platon, aivan kuin jokainen meistä, oli siis aikansa ”tuote” ja aika oli se, joka muovasi hänen ajattelunsa.

Kun Platon oli siis aikansa tuote, on hyvin hämmästyttävää miten radikaalia ja uudenlaista ajattelua hän toi esille, varsinkin kesivaiheen dialogeissa. Varsin hämmäntynyt olen siitä, miten Platon rakensi ideaalivaltionsa hallinnon. Hän katsoi, että kumman tahansa sukupuolen edustaja voi olla valtion johdossa, kunhan hänellä on siihen sopivat valmiudet. Ateenassa ei naisilla ollut tuohon aikaan kansalaisoikeuksia lainkaan, joten mistä Platon kehittäi ajattelunsa? Miten ihminen voi hypätä ylitse oman aikakautensa, nähdä lävitse sen, jonka sisällä hän on kasvanut?

Luolavertaus antaa meille hyvän viitteen siitä, miten Platon näki maailman. Tulkitsen nyt vapaasti luolavertausita siten, miten minä sen ymmärrän. Platonin mukaan me olemme sidottuja omaan aikaamme ja paikkaamme. Me näemme asiat siten, kuin ne meille näyttävät ja olemme varsin tyytyväisiä tilanteeseemme. Meillä ei ole halua eikä uskallustakaan pyrkiä näkemään asioita siten, kuin ne todellisuudessa ovat. Jos joku uskallaa taistella irti tilasta jossa olemme, etsiä se totuus, joka tilamme ulkopuo-

lella on, me emme halua kuulla saatikka hyväksyä hänen kertomuksiaan. Tällainen yksilö vaiennetaan keinolla millä hyvänsä, jopa surmaamalla.

Me emme siis Platonin mukaan ainoastaan ole aikamme vankeja, vaan me myös haluamme olla. On kylläkin huomautettava Platonin ajattelun, että on olemassa harhaisen todellisuutemme ulkopuolella oleva todellisuus, joka on pysyvä ja muuttumaton. Tämä ideamaailma sisältää erilaisten muotojen ideoita, jotka ovat täydellisiä ja ainoita todellisia olioita. Kaikki mitä me näemme, on harhaista ja vain kopio tuosta täydellisyydestä. Hän siis kehittäi ajatteluaan kaksitasoisesta maailmasta lähtien.

Kysymys on, mitä Platon antaa tähän päivään? Minusta Platon antaa perustan jolle voi rakentaa. Meillä on koko ajan enemmän ja enemmän kaikkea, tietokonepelejä, nopeampia autoja, yhä modernimpia puhelimia ja parempia soittoäänä. Me siis täytämme päivämme yhä enemmän viihdykkeillä uskaltamatta kysyä, mitä tämä elämä on ja mitä sen pitäisi olla. Ja Platon oli oikeassa. Kuka uskaltaisi äänekkäästi ryhtyä kyseenalaistamaan elämäämme, yhä värikkäämmät kännykänkuorethan OVAT aivan olennainen osa elämää.

Tämä aika luovii tiensä meidän jokaisen elämäämme ja harva meistä on enää edes ilman kännykkää. Jonkun pitäisi uskaltaa nousta ylös ajasta ja pyrkiä katsomaan maailmaa ilman detaljeja. Jonkun pitäisi miettiä kysymyksiä mitä on hyvä elämä, mikä on oikein, mikä kestää läpi ajan? Ja jonkun pitäisi uskaltaa sanoa se suurilla areenoilla, pelkäämättä vastalausemyrskyä, joka väistämättä nousee. Ei tarvitse kuin miettiä ekofilosofi Pentti Linkolan elämää, hänen ajatteluaan ei olla otettu vastaan kovinkaan avosylin.

Platonin ajattelu on edelleen ajankohtaista. Päätänkin esitykseni seuraaviin Platonin sanoihin: ”... ajatuksella tavoitettavassa maailmassa on viimeisenä ja vaivoin nähtävissä hyvän idea. Mutta kun se kerran on nähty, on pakko todeta, että se on kaikissa asioissa kaiken oikean ja hyvän aiheuttajana: näkyvässä maailmassa se synnyttää valon ja sen valtiaan, ajatuksella tavoitettavassa maailmassa se taas itse valtiaana synnyttää totuuden ja järjen. Ja on todettava myös, että sen, joka haluaa toimia järkevästi yksityisessä tai julkisessa elämässä, on täytyntä nähdä tämä idea. ... etteivät ne jotka ovat tähän asti päässeet, välitä tavallisista ihmisten puuhailuista vaan että heidän sielunsa pyrkivät aina olemaan ylätuloissa.” (Platon: Valtio, 517b-c).

Millainen Platon on ystävänä, Katja Arstio?

Milloin ja miten filosofia kolahti sinuun?

Olen ollut filosofi kai koko elämäni ja saanut tartunnan verenperintönä papaltani, joka oli tiukka amatöörfilosofi. Yliopistossa tämä tuli mahdollisuus itse syventyä ”akateemiseen” filosofiaan, ja tartuin siihen.

Kuuluuko filosofia elämäsi ruumiin herättelevänä aamiaisena, virkistävänä välipalana vai päivän kruunaavana illallisena?

Noista vaihtoehdoista ruumiin herättelevä aamiainen ehdottomasti. Minulle filosofian tehtävä on herätellä ajatuksia ja laittaa oma ajatusprosessi käyntiin, ei asettaa tiukkoja rajoja tai määrätä ajatusten kulkua.

Täydennä lause: Filosofia on kuin...

Niili. Alati virtaava, ikuisesti oleva, välissä kaiken alleen peittävä.

Perustele miksi Lapin yliopistossa pitäisi opettaa ja paljon filosofiaa.

Filosofia on kaikkien tieteiden äiti (isä). Se auttaa ymmärtämään tieteen kenttää ja auttaa (toivottavasti) harrastajaa kehittämään omaa ajatteluaan. Filosofia jos mikä on akateemisen opiskelun ja ajattelun perusta, jonka tulisi olla positiivisella tavalla pakollinen kaikille perusopiskelijoille.

Olet perehtynyt niin informaatioteknologiaan kuin filosofiaan. Kumpi tarvitsee kumpaa?

Varmaankin toinen toistansa, vaikkakin filosofia on ollut ennen informaatioteknologiaa, alkaa it olla yksi osa myös filosofiaa. Filosofia on myös it:n esi-isä ja tarjoaa keskustelualustan it:n ja muiden tieteiden välille. Toisaalta It:n on perusteltava oma olemassaolonsa, johon se puolestaan tarvitsee filosofiaa.

Diggaat Platonista. Mihin ystävyysenne perustuu?

Ensinnäkin olen aina ollut kiinnostunut historiasta joten antiikin filosofia kiinnostaa myös puhtaasti historiallisista syistä. Toisaalta Platon on klassikko, joka omalta osaltaan on herättänyt kiinnostuksen. Kolmanneksi, Platonin syvyys löytyy vasta sitä tarkemmin lukemalla ja tutkimalla.

Platonin teokset ovat mukavia luettavia ja niitä voi lukea aivan pelkästä yleisestä kiinnostuksesta, mutta syvyyttä hakevalle ”rivien välistä” löytyy uusi ulottuvuus, jonka moninaisuus hahmottuu vasta enemmän lukeneelle.

Kuvaile Platonia kaverina.

Platon on uskomattoman vivahteikas kaveri. Hän on radikaali ajattelija, joka piittaamatta silloisista oloista loi omaa filosofiaansa. Olen usein ihmetellyt miten hän on voinut ajatella näin, mistä ihmeestä hän on ammentanut eväät omiin juttuihinsa. Toisaalta hän on myös lempeä, ymmärtäväinen ja ystävällinen kaveri, joka kuitenkin vaatii seuraajaltaan jatkuvaa kehittymistä.

Kenelle ehdottomasti haluaisit esitellä Platonin ja hänen ajatuksiaan?

Itselleni kai. Minulla on vielä pitkä matka Platonin kanssa kuljettavana, ennen kuin voin sanoa todella tuntevani hänet.

Paljasta meille se filosofian suuntaus tai filosofi, joka tuntuu sinusta vieraimmalta.

Vieraita ajattelijoita on paljon, mutta itämainen filosofia on ehkä vierain ihan kulttuurisista tekijöistä johtuen. Länsimaisista ajattelijoista Ludwig Wittgenstein tulee ensimmäisenä mieleen, hän on niin vaikeaselkoinen ajattelija, että hänen tutustuvan tulee todella haluta perehtyä häneen, että se onnistuu.

Kerro filosofivitsi.

Onko niitä? Minä en ole mikään vitsinkertoja, minua kiinnostaa enemmän tilannekomiikka. Mutta jos jottain pitää sanoa, sanon että ”Kaksi filosofia meni mustikkaan mutta toinen ei mahtunukkaan.” Siinä teille metafyyminen lause. Hah...

Kuva: Katja Arstio

Hallintotieteiden yo, atk-merkonomi, atk-amanuenssi, sivutoiminen tuntiopettaja: informaatioteknologia ja filosofia